

DONELAIČIO ŽEMĖ

Leidžia Kristijono
Donelaičio draugija
Leidžiamas nuo 1992 m.

2023 m.
kovas
Nr. 1 (242)

9 772424 509001

Kaina 2 Eur

Turinys

AKTUALIJOS

Išrinktas naujas Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininkas	3
Prof. Daliai Kiseliūnaitei įteiktas medalis „Širdings brolau“	5
Vertėja Carmen Caro Dugo: „Metų“ vertimas į ispanų kalbą man buvo pats didžiausias iššūkis“	6
Kalendorius pristato Mažosios Lietuvos lietuvių kalbos sergėtojus ir puoselėtojus.....	8
Liudviko Rėzos premija – Tomo Mano kultūros centrai	10
Ievos Simonaitytės premija – už novelių knygą „Apgaulė“	11
Lietuvių kalbos dienos skirtos Klaipėdos krašto metams	11

SUKAKTYS

Iškilmingai paminėtas Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva 100-metis.....	13
Paroda Pilies muziejuje.....	14
Lauko parodoje – šimtmečio veidai	16
Senoji Klaipėda – tarpukario atvirukuose	16
Amerikos lietuvių fotografijose – nykstantis Karaliaučiaus kraštas	17
Šaulių sąjungos išėivijoje apdovanojimai klaipėdiečiams.....	19
Ypatingas Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva minėjimas Amerikoje	19
Pagerbtas sukilimo vadas Jonas Budrys	20
Parodoje – išsaugotas Rytprūsių lituanistinis paveldas.....	21
Karo lakūnas Erikas Mačkus	22
Maironio lietuvių literatūros muziejuje pristatytos naujai išleistos Vydūno knygos.....	24

VYDŪNAS

Paminėtos 155-osios Vydūno gimimo metinės	25
Vydūno 155-osios gimimo metinės – kitaip.....	26

NETEKTYS

Netekome Elenos Galdikienės	26
Atsisveikinant su Petru Šmitu.....	27

Pirmajame viršelyje – vertėja iš ispanų į lietuvių kalbą Carmen Caro Dugo. Praėjusiais metais minint Mažosios Lietuvos Tautinės tarybos (Tilžės) Akto pasirašymo sukaktį Vilniuje už Kristijono Donelaičio poemos „Metai“, Antano Baranausko poemos „Anykščių šilelis“ ir kitų lietuvių kūrinių vertimus į ispanų kalbą, lietuvių kultūros sklaidą, tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo skatinimą jai įteiktas K. Donelaičio medalis „Širdings brolau“. (Kasios Topolskos nuotrauka).

Ketvirtajame viršelyje – ant Skomantų piliakalnio (Klaipėdos rajone) 1928 m. pastatytas paminklas Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmečiui bei Didžiosios ir Mažosios Lietuvos susivienijimui (5-osioms metinėms) minėti. Jo pastatymą finansavo Pranas Kučinskas, sukūrė skulptorius Kostas Rameika. Vienoje paminklo pusėje išlietas Lietuvos, kitoje – Klaipėdos herbo bareljefai, fasadinėje pusėje – lietuvių ir lietuvininkės, laikančios javų varpų vainiką, figūros. (Gintaro Skamariočiaus nuotrauka).

Leidžia:

Kristijono Donelaičio draugija

Vasario 16-osios g. 4–11,
LT-68300 Marijampolė
www.donelaitis.info
draugija@donelaitis.info

Redaguoja:

Algis Vaškevičius – redaktorius,
Gintaras Skamaročius –
K. Donelaičio draugijos
pirmininkas,
Remigijus Svilius – techninis
redaktorius

„Donelaičio žemės“ redkolegija:

G. Skamaročius (pirmininkas),
N. Kitkauskas, V. Gocentas,
V. Juraitis, Dž. Maskuliūnienė,
A. Matulevičius, R. Senapėdis,
V. Šilas

Spausdino BĮ „Baltijos kopija“
spaustuvė,
Kareivių g. 13B, Vilnius

Rankraštis pasirašytas spaudai
2023-03-30

Rankraščiai taisomi ir trumpinami
redakcijos nuožiūra.
Redakcijos nuomonė nebūtinai
sutampa su autorių nuomone

ISSN 2424–5097

Tiražas – 700 egz.

K. Donelaičio draugijos sąskaita:
LT917044060001135106

Projektą remia:

Asociacija
Nemuno
euroregionas

Mažosios
Lietuvos
fondas

Išrinktas naujas Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininkas

Naująjį pirmininką K. Puloką sveikina ilgametis organizacijos vadovas, dabar jau garbės pirmininkas V. Šilas ir sekretorė Birutė Kurgonienė.

Neseniai Vilniuje surengtas Mažosios Lietuvos reikalų tarybos (MLRT) ataskaitinis-rinkiminis susirinkimas. Ši visuomeninė organizacija buvo įsteigta 1989 m. gruodžio mėn. Vilniuje iš Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio 1989 m. rugsėjo mėn. įkurtos Mažosios Lietuvos genocido ir kultūros klausimų komisijos.

Iš pradžių ji veikė prie Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos, nuo 1992 m. – prie Lietuvos Respublikos Seimo, o nuo 1993 m. birželio mėnesio kaip savarankiška organizacija, kuri rūpinasi Mažosios Lietuvos lietuvių (baltų) kultūros paveldo išsaugojimu, lietuvių raštijos, kultūros, istorijos ir visuo-

menės veikėjų atminimo įamžinimu, Karaliaučiaus krašto lietuvių tautiniais, kultūros, dvasiniais, švietimo poreikiais.

MLRT nuo pat jo įkūrimo, t.y. beveik 34 metus vadovavo Vytautas Šilas. Šiame ataskaitiniame-rinkiminiame susirinkime V. Šilas pateikė ataskaitą apie pastarųjų metų veiklą, atsakė į susirinkusiųjų klausimus. Ilgametis pirmininkas, atkreipęs dėmesį į savo garbų 86 metų amžių pareiškė, kad norėtų pasitraukti iš vadovo pareigų ir kandidatų į pirmininkus pasiūlė žurnalistą, visuomenininką Kęstutį Puloką. Jo kandidatūrai susirinkime pritarta vienbalsiai.

Susirinkimo dalyviai nuoširdžiai dėkojo V. Šilui už ilgametį darbą ir jį išrinko organizacijos garbės pirmininku. Tylos minute buvo pagerbtas neseniai mirusios Tatjanos Šilienės, ilgametės Tarybos aktyvios visuomenininkės, Mažosios Lietuvos periodinės spaudos platintojos ir sekretorės atminimas. Buvo išrinkta nauja MLRT valdyba, įvyko diskusijos, aptarta būsimoji organizacijos veikla.

Sveikiname naująjį Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininką Kęstutį Puloką, linkime jam sėkmingo darbo ir kviečiame skaičiuoti pokalbį su juo.

- Prisistatykite mūsų skaitytojams plačiau. Jie mūsų žurnalo puslapiuose jau matė jūsų straipsnių, o kaip atsirado susidomėjimas Mažąja Lietuva ir jos problematika?

- Susidomėjimas atsirado labai natūraliai – mano šaknys ten. Tai gi, pirmiausia per šeimą, giminę.

O prasidėjus Atgimimui, imta vis atviriau kalbėti ir iki tol višai nutylimomis Klaipėdos krašto ir visos Mažosios Lietuvos temomis. Pirmoji mano, tuomet dar abituriento, publikacija – replika žurnale „Švyturys“ 1989 m. buvo Mažosios Lietuvos klausimu. Tuomet ėmė telktis visuomeninės organizacijos, atsikūrė bažnytinės bendruomenės, vėrėsi plačios galimybės bendrauti su išeivija. Visa tai skatino įsitraukti į visuomeninę veiklą.

1994 m. VU Filologijos fakultete baigiau lietuvių kalbos ir literatūros studijas, esu vertėjas (daugiausia iš anglų kalbos), redaktorius, spaudos bendradarbis. Šalia kitos veiklos, 1993–1994 m.

Susirinkimo dalyviai. Jono Česnavičiaus nuotraukos

buvau Vilniaus evangelikų liuteronų parapijos dvimėnesinio leidinio („Mūsų žinios“, nuo 1994 m. gegužės – „Liuteronų balsas“) vyr. redaktorius. Nuo 2005 m. daugiau nei dešimtį metų redagavau Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios mėnraštį „Lietuvos evangelikų kelias“.

Nenuostabu, kad Lietuvos liuteronų spaudoje nemažai vietos skirta Mažosios Lietuvos istorijai ir šiandienai: daugelį tikinčiųjų su Mažąja Lietuva sieja kilmė, šeimos ryšiai, būtent Klaipėdos krašte ir šiandien yra tankiausias evangelikų liuteronų parapijų tinklas Lietuvoje, jos yra svarbios įvairialypio lietuvininkų paveldo liudytojos.

Turbūt vis dar prasminga mūsų visuomenei priminti Mažosios Lietuvos reikšmę visos lietuvių tautos tapatybei ir savivokai: pirmoji lietuviška knyga, pirmasis Biblijos vertimas į lietuvių kalbą, pirmoji lietuvių kalbos gra-

matika, pirmoji grožinė literatūra lietuvių kalba, pirmieji lietuviški laikraščiai, dainų švenčių ištakos – galima vardinti ir vardinti. Beveik nuo pat 1525 m., Prūsijai tapus pirmąja liuteroniška valstybe, lietuviška viešoji raiška čia buvo gerokai stipresnė nei LDK, o ypač carinės Rusijos okupuotoje Didžiojoje Lietuvoje. Netgi po 1871 m., kai stiprėjant Vokietijos imperijai Mažojoje Lietuvoje vis labiau stiprėjo germanizacija, lietuviškas kultūrinis, visuomeninis ir net politinis gyvenimas „Prūsų Lietuvoje“ galėjo plėtotis nepalyginamai laisviau negu „Rusų Lietuvoje“.

Šią ilgametę veiklą, pasikeitus geopolitinėms aplinkybėms, vainikavo 1918 m. lapkričio 30 d. Mažosios Lietuvos Tautinės Tarybos paskelbtas pareiškimas – Tilžės Aktas, kuriuo deklaruotas siekis glaustis prie 1918 m. Lietuvos tarybos Vasario 16-osios aktu atkurtos Lietuvos valstybės, atsiribo-

jusios nuo visų valstybinių ryšių, kada nors ją saisčiusių su kitomis tautomis. Mažosios Lietuvos Tautinės Tarybos ir kitų organizacijų kryptinga veikla įgalino prie Lietuvos Respublikos 1923 m. priglausti bent šiaurinę Mažosios Lietuvos dalį – Klaipėdos kraštą. Vargu ar kas tuomet galėjo įsivaizduoti, kokia tragedija, nepraejus nė ketvirčiui amžiaus, ištiks likusią Mažąją Lietuvą. Ir šiandien vakarinis Lietuvos pasienis paradoksaliai ribojasi su rytais. Laimė, 1923-ųjų dėka Klaipėdos kraštas – šiapus sienos. Tik ar visuomet sugebame įvertinti, ką turime?..

- Kas lėmė jūsų sprendimą iš 34 metų Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininko pareigas ėjusio Vytauto Šilo perimti šį darbą? Kaip apskritai vertinate šios organizacijos veiklą?

- Ilgametis MLRT pirmininkas pasiūlė mano kandidatūrą,

sulaukiau stipraus narių palaikymo, tad atsisakyti tiesiog negalėjau. MLRT veikla domėjaisi nuo pat jos įsisteigimo, nors formaliai nariu tapau gerokai vėliau. Nuo 1989 m. keitėsi organizacijos statusas ir struktūra, veiklos intensyvumas skirtingais laikotarpiais taipogi buvo nevienodas. Manau, kad MLRT yra svariai prisidėjusi puoselėjant istorinę atmintį ir instituciniu lygmeniu įtvirtinant svarbiausius Mažosios Lietuvos istorinius faktus. Tą turime daryti ir toliau.

- Kokie svarbiausi darbai ir iššūkiai laukia MLRT? Kokie jos veiklos ateities planai?

- Tęsti pradėtus darbus, ieškoti naujų veiklos sričių ir galimybių sparčiai kintančiame pasaulyje. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu 2023-ieji yra paskelbti Klaipėdos krašto metais. Suprantama, pagrindiniai Klaipėdos krašto ir Lietuvos Respublikos susijungimo 100-čio minėjimo renginiai vyko metų pradžioje, tačiau minėjimui turime visus metus. Norėtusi, kad šio istorinio įvykio svarba būtų aiškiau akcentuojama ne vien regioniniu, bet ir nacionaliniu mastu.

Nepamirštant ir už mūsų valstybės sienų likusios Mažosios Lietuvos dalies...

Labai svarbi informacijos sklaida. MLRT kolegijos nario Valentino Juraičio rūpesčiu trečius metus veikia interneto svetainė www.mazojilietuva.lt. Vertėtų bendromis jėgomis stiprinti jos turinį, o kartu ir žinomumą. Būtina bendradarbiauti ir koordinuoti veiklą su artimomis visuomeninėmis organizacijomis – Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“, K. Donelaičio, Vydūno ir kitomis draugijomis. Žinia, neretai netgi tie patys žmonės dalyvauja kelių organizacijų veikloje. Pvz., greta kitos visuomeninės veiklos esu Lietuvos

Reformacijos istorijos ir kultūros draugijos valdybos pirmininko pavaduotojas. Kelerius pastaruosius metus itin daug pastangų draugija skiria jos inicijuoto paminklo Reformacijai ir lietuviškos raštijos pradininkams statybai Vilniuje.

Paminklo kolonose bus įamžinta dešimt iškilių XVI a. asmenybių, penkios iš jų – Martynas Mažvydas, Abraomas Kulvietis, Stanislovas Rapolionis, Baltramiejus Vilentas ir Jonas Bretkūnas – glaudžiai susijusios su Mažąja Lietuva. Būtų labai gražu, jei Mažosios Lietuvos paveldo mylėtojai šį mūsų valstybės sostinėje statomą paminklą paremtų aukomis. Speciali sąskaita nurodyta draugijos interneto svetainėje www.reformacija.lt.

- Pastaraisiais metais, ir ypač prasidėjus karui Ukrainoje, bendravimas su mūsų tautiečiais Karaliaučiaus krašte labai apsunkintas. Ką šioje srityje norėtumėte nuveikti, kad tie bent minimalūs kontaktai su jais išliktų?

- Labai nelengvas klausimas. Žinome, kad pernai buvo uždarytos visos ten dar veikusios lietuviškos organizacijos, faktiškai nutrūkęs ir vietinių institucijų bendradarbiavimas su Lietuva.

Dabar lieka turbūt tik asmeniškai ryšiai, kiek tai įmanoma... Be abejo, turime kalbėti apie išlikusį istorinį paveldą ir jo būklę, tačiau ne mažiau svarbu informuoti ir apie ten gyvenančių žmonių aktualijas. Itin svarbu, kad tautiečių padėtis rūpėtų ne tik visuomenininkams, bet ir valstybei.

Nepraraskim vilties, kad Ukrainai su mūsų pagalba sutriuškinus agresorius, negrižtamų teigiamų pokyčių bus ir Karaliaučiaus krašte. Jiems turėtų ruošti visa tarptautinė bendruomenė.

Algis Vaškevičius

Prof. Daliai Kiseliūnaitei įteiktas medalis “Širdings brolau”

Nominantės padėkos kalba atsiėmus medalių Klaipėdos Pilies muziejuje.

Autoriaus nuotrauka

Klaipėdoje vykusių šio krašto susijungimo su Lietuva 100-mečio renginių metu Pilies muziejuje atidarant parodą “1923-ieji. Klaipėda ir Lietuva: istorija, politika, diplomatija” Kristijono Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius įteikė K. Donelaičio medalių “Širdings brolau” šiame mieste gyvenančiai profesorei Daliai Kiseliūnaitei.

Medalis jai buvo skirtas pernai lapkričio 30-ąją minint Mažosios Lietuvos (Tilžės) Akto pasirašymo 104-ąsias metines, bet tada renginyje Vilniaus mokytojų namuose ji negalėjo dalyvauti.

Vertinimo komisija skyrė šį medalį prof. D. Kiseliūnaitei už Kristijono Donelaičio kūrybos skaitymus, paskyros „Skaitome Donelaitį“ sukūrimą ir puoselėjimą, ilgametį lietuvių kalbos ir kultūros bei Mažosios Lietuvos tarmių ir toponimų tyrinėjimus, tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo skatinimą.

Įteikdamas medalį Klaipėdoje G. Skamaročius ragino vengti žeminančio „Memel“ pavadinimo, ypač tekstuose lietuvių kalba vartoti tik Klaipėdos vardą ir priminė, kad į Ameriką nuvykę lietuviai dar 1895 m. įsteigė Tautišką Kristijono Donelaičio draugiją, o 1921 m. Klaipėdoje – Duonelaičio draugiją. Jų tradicijos tęsiamos iki šiol. Nuo 2014 metų draugija kartu su Kultūros ministerija ir Rašytojų sąjunga labiausiai Mažosios Lietuvos kraštui nusipelnusiems žmonėms teikia K. Donelaičio medalius „Širdings brolau“.

Medalį atsiėmusi prof. D. Kiseliūnaitė sakė, kad šis apdovanojimas ją labai nudžiugino, dėkojo už jos ilgametės veiklos įvertinimą, kalbėjo apie tai, kad dabar, kai vyksta Rusijos ir Ukrainos karas jai labai neramu dėl to, koks likimas laukia Karaliaučiaus krašte esančių lietuviškų paminklų ir objektų, kaip bus su kitais dalykais. Ji savo pasisakymą baigė eilutėmis iš K. Donelaičio poemos „Metai“ ir ragino dėti visas pastangas, kad mūsų tautos šviesuolių atminimas šiame krašte būtų gyvas ir išsaugotas.

Plačiau susipažinti su prof. D. Kiseliūnaitės darbais ir jos mintimis galima ketvirtajame praėjusių metų žurnalo „Donelaičio žemė“ numeryje, kur yra spausdinamas išsamus interviu su ja.

Algis Vaškevičius

Vertėja Carmen Caro Dugo: pats didžiausias iššūkis“

Praėjusiais metais minint netikėtai atsiradusio Mažosios Lietuvos Tautinės Tarybos (Tilžės) Akto pasirašymo sukaktį Vilniuje tradiciškai įteikti K. Donelaičio medaliai „Širdings brolau“. Už Kristijono Donelaičio poemos „Metai“, Antano Baranausko poemos „Anykščių šilelis“ ir kitų lietuvių kūrinių vertimus į ispanų kalbą, lietuvių kultūros sklaidą, tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo skatinimą juo apdovanota vertėja ispanė Carmen Caro Dugo. Siūlome skaitytojams pokalbį su ja.

C. C. Dugo K. Donelaičio medalį „Širdings brolau“ įteikė K. Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius. *Autoriaus nuotrauka*

– **Prisiminkime, kaip jūsų gyvenime atsirado Lietuva ir kas lėmė, kad jau nemažai metų gyvenate čia?**

– Atsiradau Lietuvoje dėl darbinų reikalų, buvau pakviesta bendradarbiauti kultūriniame pro-

jekte. Prieš tai gyvenau ir dirbau Airijoje, kur baigiau magistro ir doktorantūros studijas, prasidėjo mano darbas universitete, ispanų filologijos specialistams dėščiau ispanų kalbą, literatūrą ir vertimą. O kas lėmė, kad tiek metų pasili-

„Metų“ vertimas į ispanų kalbą man buvo

kau? Nuo pat pradžių aš gaudavau įvairius darbo pasiūlymus, nes ispanų kalba Lietuvoje sparčiai ėmė populiarėti, pirmais metais aš pradėjau intensyviai mokytis lietuvių kalbos, pamažu, kai jau galėjau geriau suprasti, skyriau laiko ir literatūros paskaitoms.

Tada gavau pasiūlymą prisidėti prie ispanistikos programos Vilniaus universiteto Filologijos fakultete, vėliau prisidėjau prie kitos programos su ispanų kalba... Taip ir ėjo laikas, kol pagaliau pasiryžau pasibandyti su vertimais. Darbas mane tenkino, jis labai panašus į tai, ką aš veikdavau Airijoje, tik čia buvo visko pradžia, buvo įdomu, studentai stiprūs, taigi, ėjo laikas, kol supratau, kad liksiu čia dirbti.

– **Jeigu norėtumėte ispanams trumpai pristatyti Lietuvą, ką labiausiai akcentuotumėte?**

– Būdamas Ispanijoje, gana atsargiai atsakau į bendrus klausimus apie Lietuvą, nes kuo daugiau laiko praeina, tuo labiau suprantu, kad negalima keliais sakiniais apibendrinti tai, kas išgyventa per 25 metus. Turbūt labiau esu linkusi akcentuoti kai kuriuos Lietuvos istorijos puslapius, kurie yra dar daugelio nežinomi, bent jau Ispanijoje, gyvenimo būdą, artumą gamtai... Pastaraisiais metais dažniau tenka kalbėti ir apie literatūrą, nes esu dalyvavusi savo lietuvių literatūros vertimų pristatymuose. Tiesa, ir pristatant vertimus daug kas užduoda klausimus apie Lietuvą, apie lietuvių kalbą, nori išgirsti jos skambesį.

– **Lietuvių kalba – kietas rietėlis užsieniečiams. Ar jums sunku buvo ją išmokyti, kas buvo sunkiausia?**

– Taip, aš patyriau tuos sunkumus, bet man, kaip filologei, mokymosi procesas buvo be galo

– „Metai“ ispaniškai buvo pats didžiausias iššūkis vertėjai.

įdomus, todėl nebuvo taip sunku, nes man filologiniai dalykai prie širdies, todėl mokymasis nevargino. Tai labai palengvina darbą, kai kyla sunkumai. Sunkiausias laikas turbūt buvo, kai jau pradėjau daug daugiau suprasti, skaityti, galėjau net pastebėti savo pačios klaidas, bet dar neįstengdavau natūraliai išsireikšti – tada manai, kad niekada neateis tas laikas, pasijunti kaip vaikas, kuris niekada neišmokys tinkamai linksniuoti, kirčiuoti...

Prireikė daug kantrybės, ir man ir mano pašnekovams, bet apskritai lietuviai yra gana kantrūs ir nuolaidūs užsieniečiams, besimokantiems kalbos, tai irgi labai palengvino tą laikotarpį. Tas sunkumas jau praėjo, galiu be didelio vargo bendrauti, skaityti lietuvių kalbą, bet suprantu, kad kalbos reikia nuolat mokytis, šiuo metu toliau mokausi su vertimais, tai labai gera kalbos mokykla.

– **Į ispanų kalbą išvertėte „Metus“, „Anykščių šilelį“, šiuolaikinės poezijos ir prozos. Kaip manote, ar lietuvių literatūra domina ispanakalbius, kokių atsiliepimų sulaukiate?**

– Mano išversti kūriniai nesudomins didelio skaičiaus skaitytojų, ir jų reikia ieškoti, bet, kai teko vertimus pristatyti, atsirado besidominčių žmonių, literatūro-

logų... Jų atsiliepimai visada buvo labai teigiami. Kol kas mes turime nedaug vertimų, reikėtų surengti daugiau pristatymų, susitikimų... Kai ką esame padarę, bet bėda yra tai, kad vertėjų yra labai mažai, mes negyvename Ispanijoje ir viskas priklauso nuo to, ką leidyklos yra pasiruošusios rengti, kad būtų daugiau sklaidos... Tačiau pamažu atsiranda daugiau galimybių. Nesenai susilaukėme pasiūlymo dalyvauti Madrido knygų mugėje ir pristatyti naują vertimą iš lietuvių kalbos Europos komisijos paviljone, kuriame per mugę yra pristatomos Europos Sąjungos šalių kultūros.

– **Dėstote studentams Vilniaus universitete. Kaip apibūdinumėte šiuolaikinį jaunimą, ar jis labai skiriasi nuo jaunųjų ispanų?**

– Man patinka mūsų studentai, kartais gal norėtusi, kad jie labiau įsitrauktų į kultūrinę veiklą, pasinaudotų viskuo, kad jie gali gauti universitete, kad laisviau pasakytų savo nuomonę apie mokymosi eigą, bet tai iš dalies priklauso ir nuo manęs. Palyginti su jaunais ispanais man sunku, nes Ispanijoje niekada nedirbau su jaunimu, bet kiek teko girdėti iš kolegų, manau, kad kol kas mūsų darbo sąlygos Lietuvos universitetuose yra palankesnės, nes grupės yra mažesnės, studentai gali lengviau skleisti, dalyvauti seminaruose, galima kiekvieną studentą vadinti vardu...

– **Pernai už savo vertimus pelnėte šv. Jeronimo premiją. Kaip pasirenkate kūrinius, kuriuos verčiate, ar daug lietuviškos literatūros skaitote?**

– Neskaitau tiek, kiek norėčiau, akademiniai darbai užima laiko, o laisvalaikį dažniausiai skiriu vertimui. Kartais dalyvauju knygų

pristatymuose, taip pat stengiuosi dalyvauti Lietuvos kalbos instituto kas dvejus metus užsienio vertėjams surengtuose seminaruose, kuriuose aptariamos lietuvių literatūros naujovės, su kitais vertėjais pasidaliname geromis patirtimis. Neturiu būsimų vertimų sąrašo, verčiu tai, kas man atrodo prasminga, o man prasmingiausia yra versti klasiką. Kai man pasiūlė versti K. Donelaičio „Metus“ ir A. Baranausko „Anykščių šilelį“, aš ėmiausi tų darbų, nes ten mačiau prasmę, nebijojau skirti daug laiko ir pastangų tiems vertimams, kurie, mano galva, turi išliekamąją vertę.

– **Kokie artimiausi jūsų planai, kokius dar lietuvių autorius ir kūriniai norėtumėte išversti?**

– Šiuo metu baiginėju novelių antologiją, į kurią įtraukti šeši autoriai – Romualdas Granauskas, Juozas Aputis, Bronius Radzevičius, Bitė Vilimaitė, Birutė Jonuškaitė ir Danutė Kalinauskaitė. Jei viskas bus gerai, knyga bus atspausdinta iki gegužės mėnesio ir ją pristatysime Madrido knygų mugėje. Seniai puoselėju svajonę versti visas Vytauto Mačernio vizijas, vieną buvau išvertusi ir įtraukusi į XX a. poezijos antologiją ir skaitytojams labai patiko. Reikėtų imtis leidėjo paieškos...

– **Apie K. Donelaičio „Metų“ vertimą į ispanų kalbą jau esame kalbėję. Minėjote, kad K. Donelaitis jūsų nepaleidžia, jis vis dar su jumis. Ar šios poemos prakalbinimas ispaniškai buvo pats didžiausias jūsų kaip vertėjos iššūkis?**

– Be jokios abejonės, tai buvo didžiausias iššūkis. Tai buvo pats mano pirmasis poetinis vertimas, todėl ir turėjau ispanų poetės pagalbą, kas man labai padėjo labiau pasitikėti savo ispanų kalbos ritmo nuojauta. Visada sakau, kad Donelaičio „Metai“ man buvo ge-

riausia vertimo mokykla, nes vertimas reikalavo daug kantrybės ir nuolankumo, pirmiausia, kad gerai suprastčiau tekstą, jo literatūrinį ir istorinį kontekstą ir kad vėliau galėčiau naudotis visomis kalbinėmis priemonėmis, kad kaip įmanoma geriau išlaikytiau originalo teksto „toną“ ir tuo pačiu sukurčiau mūsų laikų skaitytojams suprantamą ir patrauklų tekstą.

Tai reikalavo ir komandos darbo, ir specialistų patarimų. Aš prie to vertimo dirbau apie ketverius metus, taigi, natūralu, kad jis išliko manyje, atsimentu pilnus sakinius, kartais net cituoju Donelaitį. Po Donelaičio atėjo Baranauskas, o „Anykščių šilelį“ verčiau su tikru malonumu, labiau pasitikėdama savo kalbiniais sprendimais.

– **Pernai buvote apdovanota ne tik šv. Jeronimo premija, bet ir K. Donelaičio medaliu „Širdings brolau“. Ką jums reiškia šis įvertinimas?**

– Mano kolegijų nuostabiai parašytas laudacijos tekstas, skaitytas per šv. Jeronimo premijos įteikimą, priminė ir Servanteso (Cervanteso) „Don Kichotą“, ir Donelaičio „Metus“. Man labai miela ir džiugu, kad, prisimenant mano vertimo darbus, minimi du mano mylimi autoriai, nes manau, kad klasikai labai gražiai susikalba. Cervanteso tekstai yra tarsi šulinys ar šaltinis, iš kurio aš visada pasisemiu ispanų kalbos lobių, taip pat bandydama perteikti Donelaičio vaizdingumą ir kalbos turtumą. Medalis „Širdings brolau“ dar kartą paglostė širdį ir priminė mano vertimo „pradinės klasės“ mokytoją, be kurio aš nebūčiau tokia vertėja, kokia aš esu šiandien.

– **Labai ačiū už atsakymus ir sėkmės tolesniame vertimo kelyje.**

Algis Vaškevičius

Kalendorius kalbos

Valstybinė lietuvių kalbos komisija (VLKK) jau trečius metus išleidžia įstaigos reprezentacinį kalendorių. Pirmasis, pasirodęs 2021-ųjų pradžioje, pristatė žymiausias XIX a. pab.–XX a. pr. lietuvių kalbą tyrusius mokslininkus ir kalbos puoselėtojus. Pernai metų kalendorius buvo orientuotas į pirmąsias lietuviškas knygas, pradedant Martyno Mažvydo „Katekizmu“ ir užbaigiant Jono Jablonskio „Lietuviškos kalbos gramatika“. Leidinys skirtas pirmojo LDK knygų leidėjo Pranciškaus Skorinos metams pažymėti.

Svarstant 2023-ųjų metų kalendoriaus turinį užsakovo ir leidėjo akys nukrypo į Mažąją Lietuvą, į kraštą, kurio kultūros istorija brangintina visai lietuvių tautai ir valstybei, ypač jos kalbai, bet iki šiol daug kam nepakankamai žinoma. Taip gimė VLKK šių metų kalendorius „Mažosios Lietuvos XIX a. pabaigos–XX a. pradžios lietuviybės puoselėtojai“, skirtas Klaipėdos krašto ir Lietuvos Respublikos susivienijimo 100-osioms metinėms. Sudarytojams pasisekė, nes konsultuoti Mažosios Lietuvos kultūros ir istorijos klausimais juos sutiko prof. habil. dr. Domas Kaunas ir Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininkas Vytautas Šilas. Kalendorių parengė ir išleido viešoji įstaiga „Bendrauk, ugdyk save, keiskis“.

Į nedidelės apimties leidinį (dvylika lapų plus viršeliai) sugulė neįtikėtina daug vertingų faktų ir žinių apie iškiliausius mažlietuvius ir jų to meto pastangas neleisti nugesti lietuviškam žodžiui. Kalendoriui panaudotos Mažosios Lietuvos ir Visuotinėje lietuvių enciklopedijose paskelbtos nuo-

pristato Mažosios Lietuvos lietuvių sergėtojus ir puoselėtojus

traukos. Jo dizainui parinktas senovinis stilius, tekstams panaudotas gotikinis šriftas.

Sausio mėnesiui skirtame lape galima rasti faktų apie publicistą, poetą, filosofą, poliglota Jurgį Zauerveiną (Georg Sauerwein, slapyvardis Girėnas), kurį labiausiai išgarsino 1879 m. parašytas eilėraštis „Lietuvninkai mes esam gimę“, laikomas Mažosios Lietuvos himnu.

Atsivertus vasario mėnesį galima sužinoti apie didįjį vokiečių filologą, lietuvių ir prūsų raštijos tyrėją, tautosakininką, lietuvių liaudies dainų rinkėją, leidėją Georgą Neselmaną (Georg Heinrich Ferdinand Nesselmann). Jo mokslinio palikimo didžiausią dalį sudaro veikalai apie lietuvių ir prūsų kalbas. Deja, jo paties portreto iki šiol nepavyko niekam aptikti, todėl kalendoriuje naudojama jo leidinio nuotrauka, kurią pateikė prof. habil. dr. D. Kaunas.

Tarp aktyvių lietuviybės skatintojų vyrų kalendoriaus kovo mėnesio įrašė aptinkama Morta Zauniūtė, kultūros ir spaudos darbuotoja, bibliografė. Kartu su kitais autoriais ji sudarė Prūsijoje išleistų

lietuviškų knygų katalogus. Mirus V. Kudirkai, 1900–1905 m. darbovosi „Varpo“, „Ūkininko“, „Naujienu“ redakcijų administratore. Tilžėje buvo atidariusi lietuvišką knygyną, per kurį knygnešius ap rūpindavo lietuviška literatūra.

Žinoma, kalendorius neapsiėjo be Frydricho Kuršaičio (Friedrich Kurschat) – spaudos darbuotojo, kalbininko, žodynininko, Karaliaučiaus universiteto profesoriaus ir lietuvių kalbos seminaro vadovo bei jo svarbiausio veikalo „Lietuvių kalbos gramatika“. F. Kuršaičio portretas išspausdintas balandžio mėnesio įrašė. Būtent F. Kuršaitis iki J. Jablonskio išsamiausiai aprašė lietuvių kalbos struktūrą, nurodė lietuvių kalbos ribas, vietą indoeuropiečių kalbų šeimoje, santykius su prūsų ir latvių kalbomis, pateikė nemažai Mažosios Lietuvos tarmių pavyzdžių.

Kiek mažiau girdėtas kitas spaudos darbuotojas, gydytojas Vilius Bruožis, minimas gegužės mėnesio puslapyje. Jis studijavo Karaliaučiaus universitete mediciną ir buvo pirmasis mažlietuvis, baigęs aukštąjį pasaulietinį moks-

lą. 1891 m. su J. Zauerveinu ir K. Voska V. Bruožis parengė petičiją Vokietijos kaizeriui Vilhelmui II dėl lietuvių kalbos vartojimo Mažosios Lietuvos mokyklose. Dėl savo veiklos buvo laikytas net psichiatrinėje ligoninėje.

Daug dažniau šiandienos Lietuvoje minimas žurnalistikos Lietuvoje pradininko Johano Ferdinando Kelkio (Johann Ferdinand Kelch) vardas, kuris minimas kalendoriuje birželio mėnesio įrašė. Lietuvoje pastaraisiais metais teikiama jo vardo premija žurnalistams entuziastams ir jauniems publicistams. Be žurnalistikos J. F. Kelkis vertė iš vokiečių kalbos į lietuvių pamokslų rinkinius, teikė lingvistinę medžiagą F. Kuršaičiui ir A. Šleicheriui, atvirai smerkė lietuvininkų germanizaciją.

Šio krašto lietuvinimui nusipelnęs ir politikos bei kultūros veikėjas, spaustuvininkas, evangelikų liuteronų kunigas Johanas Frydrichas Šrėderis (Johann Friedrich Franz Schröder), žvelgiantis iš kalendoriaus liepos mėnesio įrašo. Priekulėje jis buvo įkūręs privačią pradinę mokyklą, lietuvių vaikų našlaičių prieglaudą, kurios auklėtiniai buvo mokomi lietuvių kalbos. J. F. Šrėderis parengęs ir du vadovėlius „Lietuviškos bei vokiškos skaitymo knygelės“, išspausdinęs lietuviškų knygų.

Mažosios Lietuvos patriarchy vadinamas Martynas Jankus – vi-suomenės veikėjas, publicistas, spaustuvininkas, lietuviškos periodinės spaudos leidėjas, žvelgiantis iš rugpjūčio mėnesio puslapio. Apie jo asmenybę ir veiklą 2021 m. Vilniaus universiteto leidykloje išleista Domo Kauno parengta

knyga „Martynas Jankus – tautos vienytojas ir lietuvių spaudos kūrėjas“. Jo nuopelnai išdėstyti rugpjūčio mėnesiui skirtame lape.

Rugsėjo mėnuo kalendoriuje paskirtas Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjui ir politikui, kilusiam iš stambiųjų ūkininkų šeimos ir rėmusiam lietuvių tautinį judėjimą, Kristupui Urėdaičiui. Atsivertę spalio mėnesį randa kalbininko, kultūros ir visuomenės veikėjo Aleksandro Teodoro Kuršaičio (Alexander Theodor Kurschat) – Frydricho Kuršaičio sūnėno – pristatymą. Jo svarbiausias išlikęs veikalas „Lietuviškai–vokiškas žodynas“, kuriame sudėti abiejų su dėde iš įvairių lietuvių leidinių ir gyvosios kalbos surinkti žodžiai.

Lapkričio mėnuo skirtas vertėjui, spaustuvininkui, leidėjui, visuomenės veikėjui Martynui Šerniui. Jis aktyviai skatino ginti lietuvių, kėlė bendradarbiavimo su Didžiąja Lietuva idėjas. Kartu su kitais 1883 m. įkūrė žurnalą „Aušra“, jį rėmė finansiškai. Paskutiniame, gruodžio mėnesiui skirtame lape puikuoja įrašas apie Mažosios Lietuvos visuomenės veikėją, lietuviškų laikraščių redaktorių, vieną „Birutės“ draugijos steigėjų Kristupą Voską.

Kalendoriuje taip pat surašyti kiekvieno mėnesio kalbininkai sukaktuvininkai (nuspręsta įtraukti tik mirusių kalbininkų gimimo datas, gyvieji lai slepia savo amžių) ir svarbiausios atmintinos dienos. Šis specialus leidinys buvo panaudotas tik VLKK reprezentacinėms reikmėms – padovanotas bendradarbiavimo partneriams, svečiams.

Aurelija Baniulaitienė,
VLKK ryšių su visuomene
atstovė

VLKK archyvo iliustracija

Liudviko Rėzos premija – Tomo Mano kultūros centrui

Premijos įteikimo dalyviai. Rengėjų nuotrauka

Sausio 7-ąją, minint Martyno Liudviko Rėzos 247-ąsias metines, jo kultūros ir meno premija buvo įteikta Tomo Mano (Thomas Mann) kultūros centrui. Ji skirta už kelių dešimtmečių kūrybišką veiklą, Kuršių nerijos populiarinimą, daugiametes tradicijas turinčių festivalių organizavimą.

„Jau šiandien džiaugiuosi, kad kitais metais mes vėl būsimė Nidoje, savitas tos žemės juostos pobūdis nėra pataikūniškas, nėra jis nei gražus įprastine prasme, tačiau gali pasidaryti toks artimas širdžiai, kad apie tai galėčiau – o šiandien ir pamėginau – giesmes giedoti,“ – taip Vokietijos rašytojas, Nobelio literatūros premijos laureatas, vienas žymiausių XX amžiaus literatūros kūrėjų rašė apie Nidą, kur praleido tris vasaras.

„Kuomet atvyko 1929 metais čia į Nidą su žmona, susižavėjo šia aplinka, kraštovaizdžiu ir nusprendė pasistatyti vasarnamį čia Nidoje. Išties šiandien galime tik dėkoti jam už šią mintį, už šią idėją, nes 1930 metais jau stovėjo vasarnamis šitoje vietoje“, – teigė šio centro vadovė dr. Lina Motuzienė.

T. Mano vasarnamyje 1995-aisiais įkurtas kultūros centras, padėjęs kurti diplomatinius ryšius,

praturtinantis Neringos kultūrinį gyvenimą. Po Nepriklausomybės atkūrimo čia Klaipėdos ir Vilniaus aukštųjų mokyklų dėstytojai, filosofai pradėjo organizuoti seminarus, susitikimus.

„27-erius metus veikia ši institucija ir šitas kelias nebuvo visą laiką lengvas, renginiai, kuriuos organizuoja Tomo Mano kultūros centras yra žinomi ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje, daug svečių atvyksta į šiuos renginius“, – teigė centro vadovė.

Centro kandidatūrą dviejų tūkstančių eurų dydžio premijai gauti pateikė Lietuvos kultūros institutas, rekomendavo Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija. Šiai kandidatūrai vienbalsiai pritarė Liudviko Rėzos kultūros centro kuratoriumas.

Centras kartu su partneriais rengia tarptautinius renginius, konferencijas, parodas bei prisideda prie kitų naujų, reikšmingų kultūrinių reiškinų tiek Kuršių nerijoje, tiek Lietuvoje gimimo: knygų vertimų į lietuvių kalbą ir jų leidybos, muzikinių kūrinių sukūrimo ir jų premjerų pristatymo, tarpdisciplininių projektų inicijavimo ir įgyvendinimo.

DŽ informacija

Ievos Simonaitytės premija – už novelių knygą „Apgaulė“

Sausio 23 dieną, per rašytojos Ievos Simonaitytės gimtadienį Klaipėdos apskrities Ievos Simonaitytės viešosios bibliotekoje buvo įteikta 37-oji literatūrinė šios autorės vardo premija. Literatūrinės premijos mecenatas Rimantas Cibauskas, steigėjas – Klaipėdos apskrities Ievos Simonaitytės viešoji biblioteka.

Šis apdovanojimas skiriamas už meniškai vertingus kūrinis, literatūrinėmis priemonėmis atskleidžiančius Klaipėdos krašto, Mažosios Lietuvos gyvenimą ir humanistines tradicijas arba įamžinantys autorės Ievos Simonaitytės bei kitų šio krašto šviesuolių atminimą.

Premiją rašytojui S. Benečiui įteikia Klaipėdos miesto meras Vytautas Grubliauskas.

Aurimo Pociaus nuotraukos

2022 m. rašytojos Ievos Simonaitytės premijai gauti buvo teikiami septyni grožinės literatūros kūriniai, išleisti per paskutinius trejus kalendorinius metus. Komisijos narių vienbalsiu vertinimu premija skirta Sigitui Benečiui už novelių knygą „Apgaulė“. Pasak komisijos atstovės Elžbietos Banytės, „novelės alsuoja gyvastingai suvokta kasdienybe, suvaldyta forma, taikliu žodžiu. Klaipėdos spalvingumas tekstams suteikia tikroviškumo, miesto erdvė kartais tampa ne tik fonu, bet ir personažų patirčių lėmėju.“

„Rašytojas geba derinti socialinės ir psichologinės tikrovės elementus su fantastinės išmonės bei simbolinio kalbėjimo galimybėmis, savo tekstais kuria gan savitą, kamerinių matmenų subjektyvų, psichologiškai intensyvų meninį pasaulį. Jis vienaip ar kitaip yra estetiškai paveikus, įtraukiantis skaitytoją“, – mintimis dalijosi komisijos narys dr. Regimantas Tamošaitis.

Premijos laureatas, klaipėdietis Sigitas Benetis pirmąją knygą rašė dešimt metų. S. Benečio novelėse sutelpta asmeninės rašytojo patirtys ir magiškojo realizmo, dialogo su skaitytoju elementai, jie papildomi Klaipėdos kraštovaizdžio, kultūros ar miesto vaizdiniais.

Šiemet buvo įteikta ir 27-oji Agluonėnų seniūnijos rašytojos I. Simonaitytės premija. Premijos skyrimo komisija nusprendė ją skirti Priekulės kultūros centro Ernsto Vicherto teatrui už inovatyvius kūrybinius sprendimus puoselėjant Mažosios Lietuvos kultūrą bei I. Simonaitytės vardo garsinimą rajono ir nacionaliniu mastu. Premija įteikta sausio 20 d. Vanagų evangelikų liuteronų bažnyčioje renginio „Tau – Didžioji Ieva – 126“ metu.

Rengėjų informacija

Lietuvių kalbos dienos skirtos Klaipėdos krašto metams

Kovo 3-ąją Marijampolės kultūros centro Mažojoje salėje buvo paminėtos Lietuvių kalbos dienos ir surengta paskaita „Lietuvininkų gyvenimo būdas ir tarmė“. Ji buvo skirta ir šiemet minimiems Klaipėdos krašto metams.

Lietuvių kalbos dienos pirmą kartą buvo surengtos 2016 metais. Joms pasirinktas ypatingas laikotarpis tarp dviejų svarbių Lietuvai datų – Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios. Per tą laiką kasmet visoje Lietuvoje ir užsienyje organizuojama daugybė renginių, kurie prisideda prie lietuvių kalbos sklaidos Lietuvoje ir užsienyje, telkia užsienio lietuvių bendruomenes, stiprina lietuvių kalbos mokymosi motyvaciją ir Lietuvoje, ir užsienyje, gerina lietuvių kalbos įvaizdį.

Lietuvių kalbos dienų sostine šiemet buvo paskelbti Gargždai, ten vyko renginių atidarymas. Tai simboliška, nes 2023-ieji yra paskelbti Klaipėdos krašto metais. Gargžduose ir apylinkėse gausu su kalbos išsaugojimu susijusių įvykių, vietų, čia gimė ne viena lietuvių kalbai nusipelnusi asmenybė.

Šiame krašte iki šiol girdima ne tik bendrinė kalba, bet ir žemaičių bei šišioniškių tarmės. Tad ir Marijampolėje paskaita buvo skaitoma būtent šišioniškių tarme, kurią iš pradžių nebuvo lengva suprasti, bet lektorė, Šilutės Hugo Šojaus muziejaus direktorė, etnologė Indrė Skablauskaitė paaikškino sunkiai suprantamų žodžių reikšmes, supažindino ir su šios mūsų krašte mažai pažįstamos tarmės ypatumais.

Šišioniškių tarmė yra sparčiai nykstanti, ja dabar kalba gal 50-60 Klaipėdos krašto senųjų gyventojų ir jų palikuonių. Ši tarmė yra Mažosios Lietuvos palikimas. Lietuvių ir vokiečių kalbomis kalbantys žmonės nuolat tarpusavyje bendravo, todėl jų kalbos paveikė viena kitą.

I. Skablauskaitės iniciatyva Šilutėje veikė lietuvininkų tarmės mokyklėlė, kur buvo priimami visi norintys išmokyti šios tarmės. Lankytojai ten gavo žinių ne tik apie tarmę, bet ir apie senuosius Mažosios Lietuvos papročius.

I. Skablauskaitė pasakojo, kad iki XX amžiaus pradžios lietuvininkų tarmė mūsų krašte klestėjo. 700 metų vokiečių ir lietuvių tautos gyveno viena šalia kitos, todėl vieni šio krašto gyventojai save laikė vokiečiais, o kiti lietuviais – lietuvininkais. 1925 m. gyventojų surašymo duomenimis, Klaipėdos krašte gyveno 141 000 žmonių, iš kurių daugiau kaip 50 proc. kalbėjo lietuviškai.

Šiandien dauguma Klaipėdos krašto kaimų yra išnykę, daug kur kaimų vietose likusios tik kapinaitės, apaugusios medžiais, ir plyni laukai. Nedaug belikę ir lietuvininkų tarme kalbančiųjų.

I. Skablauskaitė pasakojo, kad lietuvininkų tarmės atstovas buvo ir Kristijonas Donelaitis, kuris rašė „Sveiks, svieteli margas“ ir buvo, be abejonės, striukių atstovas, o striukis todėl, kad trumpino galūnes. Toje pusėje būta ir baltsermėgių, kurie savo pavadinimą gavo

Paskaitą I. Skablauskaitė skaitė šišioniškių tarme.
Organizatorių nuotrauka

dėl to, kad jie dėvėjo baltas nedažytos vilnos sermėgas. Jų šnektą, pasak etnografės, visiškai išnyko.

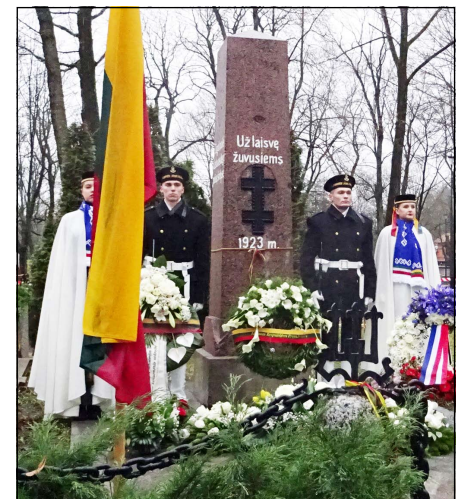
Daugelis senųjų lietuvininkų žodžių yra nebevertinami, o tokie žodžiai kaip „daga“, „delmonas“ yra būdingi tik Klaipėdos kraštui. Lengviausia lietuvininkus yra atpažinti pagal vardus. Populiariausi moteriški vardai: Ana, Marija, Barbė, Greta, Berta, Elsė, Ema, Eva, Urtė, vyriški – Johanas, Michelis, Valteris, Hansas, Erčius, Helmutas, Martinas, Vilius.

Pasak lektorės, šišioniškių tarmės pavadinimas kilo tikrai ne nuo Šyšos upės vardo, kaip daugelis galvoja, o iš to, kad šiose vietose gyvenę žmonės vietoj „čia“ vartojo žodį „šiš“. Šiuos ir daug kitų įdomių dalykų buvo galima sužinoti ir tarmių skambumu bei įvairumu pasidžiaugti paskaitoje, kurios dalyviams kartu pasiūlyta ir garsiai paskaityti porą pasakojimų šišioniškių tarme.

Algis Vaškevičius

Šių metų sausio 15-ąją sukako 100 metų, kai Klaipėda ir jos kraštas susijungė su Lietuva. Šių įvykių sukakties proga Seimas 2023 metus paskelbė Klaipėdos krašto metais. Klaipėdos krašto prisijungimas prie Lietuvos šiemet bus minimas visus metus, o svarbiausi renginiai jau vyko sausio 14-15 dienomis. Tada miestas buvo papuoštas ir Mažosios Lietuvos vėliavomis, įvairūs puošybos elementai buvo išdėstyti visoje Klaipėdoje.

Danės krantinėje buvo įrengta lauko paroda „Šimtmečio veidai“, šiai svarbiai sukakčiai parengta ir daugiau parodų. Klaipėdos miesto savivaldybės Imanuelio Kanto viešosios bibliotekos filialuose buvo galima išvysti uostamiesčio dailininkų parodą „Dedikacija Klaipėdai“, taip pat labai įdomi retų senųjų Klaipėdos, atvirukų ir nuotraukų paroda iš bibliotekininco Artūro Kušnarenko asmeninės kolekcijos eksponuota šios bibliotekos „Kauno atžalyno“ padalinyje.

Pagrindinės iškilmės vyko prie paminklo Skulptūrų parke.

Tą savaitgalį surengti ir keli sukakčiai skirti koncertai. Vienas jų vyko Žvejų kultūros rūmuose, kur skambėjo klasikinė muzika, kitas, pavadintas „Mūsų vienas vardas – Lietuva“ surengtas „Švyturio“ arenoje. Čia koncertavo populiarius šalies atlikėjai, dokumentiniais

Iškilingai paminėtas Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva 100-metis

Iškilmėse dalyvavo ir prezidentas Gitanas Nausėda su žmona.

kadrais buvo pristatyti to meto istoriniai įvykiai, pakalbinti garsūs uostamiesčio menininkai, sportininkai, visuomenės veikėjai.

Pagrindiniai šventės renginiai vyko sausio 15-ąją. Tą rytą pirmiausia pagerbtas Tilžės Akto signatarų – Erdmono Simonaičio ir Jurgio Lėbarto atminimas, ant jų kapų padedant gėlių. Vėliau šv. Mišios, skirtos krašto prisijungimo prie Lietuvos šimtmečiui vienu metu prasidėjo ir katalikiškoje Marijos Taikos Karalienės bažnyčioje, ir Klaipėdos miesto evangelikų liuteronų parapijoje.

Vidurdienį, pliaupiant lietui, minios žmonių rinkosi į Skulptūrų parką, kur surengtas iškilmingas minėjimas prie paminklo „Už laisvę žuvusiems“. Pirmą kartą per visus šių įvykių minėjimo metus ši svarbų momentą valstybei savo apsilankymu pagerbė Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda.

„Susirinkome pagerbti didžio nuopelnų vyrų ir moterų, kurie prieš 100 metų kilo į kovą už savo tėvynės ateitį ir jos gerovę. Su širdyse degančia meile Lietuvai tėvynei, ką simbolizuoja ir šis paminklas, jie drąsiai žengė pirmyn, siekdami

Didžiosios ir Mažosios Lietuvos vienovės. Ne tik patyrę kariai, šauliai, studentai, bet taip pat vietos gyventojai ryžosi įgyvendinti seną svajonę – atverti Lietuvai vartus į jūrą, vartus į pasaulį“, – ceremonijoje kalbėjo G. Nausėda.

Anot jo, ne visiems buvo lemta sugrįžti į gimtuosius namus, tačiau net ir aukodami savo gyvybę, šie Lietuvos karžygiai priartino istorinės reikšmės susijungimą. „Jie priartino išskirtinį įvykį, be kurio šiandien negalėtume įsivaizduoti modernios Lietuvos valstybės. Lemiamu tapo sukilimo dalyvių įkarštis siekti užsibrėžto tikslo, kaip ir jų tikėjimas pergale.

Ne mažiau svarbus buvo nuostabus įžvalgumas Lietuvos valstybės kūrėjų, kurie visiškai tiksliai įvertino to meto geopolitinę situaciją, priėmė savalaikį sprendimą ir ėmė drąsiai veikti, kad apsaugotų nacionalinius interesus“, – sakė G. Nausėda, pabrėžęs, kad šiandien Klaipėda ir jos karštas stovi ant tvirtų, kad ir permainingų, istorinių pamatų, turi aiškią perspektyvą, o svarbiausia, turi tą savitumą, kuris taip žavi visus Lietuvos žmonės.

Iškilmėse dalyvavęs Lietuvos kariuomenės vadas generolas leitenantas Valdemaras Rupšys teigė, jog ši diena ypatinga ir Lietuvos kariuomenei. „Istorija tuo ir ypatinga, kad ji nenutrūkstama ir pilna įvairiausių įvykių, stebinančių, griauinančių, auginančių. Karai, mūšiai ir diplomatinių santykių vingiai žmonijos istorijoje tęsiasi visą laiką. Deja, tai neišvengiama istorijos dalis, kuri atneša neišvengiamų pokyčių valstybių gyvenime, o su pokyčiais valstybėse keičiasi ir kariuomenė. Prieš 100 metų, 1923 metų sausio 15 dieną, Lietuvos ypatingosios rinktinės kovotojai perėmė uostamiesčio kontrolę“, – priminė jis.

Kariuomenės vadas teigė, jog uostamiestis stiprina mūsų ekonomiką, svarbią gynybos pajėgumų plėtojimui. Taip pat uostamiestis svarbus ir energetiniam saugumui užtikrinti, kariams sudaro ypatingas sąlygas sąjungininkų atėjimui jūriniais keliais į Lietuvą.

„Šiandien esame galingiausio gynybinio aljanso nariais. Pernai Klaipėdos uoste sutikome galingus sąjungininkų laivus. Čia prisivartuodami jie siuntė žinią: „Mes su jumis šiandien, mes su jumis visada“. Būtent iš Klaipėdos uosto mūsų laivai plaukia į užduotis su tokia pačia žinia“, – kalbėjo V. Rupšys.

„Manau, kad tai šventė, kurią turime minėti garsiai, drąsiai, skambiai ir oriai. Tikiuosi, nuo šių metų visi pagaliau suprasime, kad gyvename vienoje valstybėje, valstybėje ne prie jūros, bet – jūrinėje valstybėje, kurios sostinė prasideda čia, kurios jūrinės valstybės ambicija prasideda čia, kurios jūrinės valstybės stiprybė prasideda

Miesto centre buvo atkurti istoriniai įvykiai.

Autoriaus nuotraukos

čia”, – sakė Klaipėdos miesto meras Vytautas Grubliauskas.

Ceremonijos pabaigoje nuskambėjo trys šautuvų salvės, prisimenant tada žuvusių 12 savanorių vardus ir prisiekė Vakarų (jūros) šaulių 3-iosios rinktinės šauliai. Taip pat Skulptūrų parke buvo atidengti kryžiai, skirti Prancūzijos karių, mirusių nelaisvėje 1870–1871 m. Prancūzijos ir Prūsijos karo metu, ir Prancūzijos XXI pėsčiųjų šaulių bataliono kariams atminti.

Klaipėdos pilies muziejaus konferencijų salėje iškart po šių iškilmių surengtas dar vienas paminėjimas ir atidaryta Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus parengta paroda „1923-ieji. Klaipėda ir Lietuva: istorija, politika, diplomatija“. Ji skirta Klaipėdos krašto prisijungimo prie Lietuvos šimtmečiui.

Vienas ryškiausių ir įdomiausių Klaipėdos krašto metus pristatančių renginių buvo teatralizuota rekonstrukcija „Prefektūros šturmas“, vykusi Teatro aikštėje ir Turgaus gatvėje. Anot renginio organizatorių, tokia Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva rekonstrukcija, kokią sausio 15-ąją išvydo šventės dalyviai, Lietuvoje vyko pirmą kartą. Atkartojamo sukilimo metu vyko inscenuotos sukilėlių kovos, lydimos imitacinių šūvių ir sprogstančių granatų triukšmo, buvo galima stebėti ne tik teatralizuotas, aikštėje vyks-

tančias scenas, bet ir ekrane pasakojamą istoriją.

Renginyje dalyvavo karo istorijos klubas „Grenadierius“, karo istorijos mylėtojai iš Lenkijos ir klaipėdiečio, karybos istorijos entuziasto Egidijaus Kazlauskio komanda, pagrindinius mūšio dalyvius vaidino keli Klaipėdos dramos teatro aktoriai. Teatralizuotos rekonstrukcijos metu buvo galima pamatyti senovinius automobilius iš Albino Monstavičiaus, būsimo senovinių automobilių ir motociklų muziejaus Klaipėdoje mecenato kolekcijos.

Teatralizuotą rekonstrukciją komentavo Lietuvos karo istorikas, Lietuvos Seimo narys Valdas Rakutis, renginyje dalyvavo ir Klaipėdos miesto savivaldybės etnokultūros centro folkloro ansamblis "Alka", Karinių jūrų pajėgų orkestras bei Klaipėdos choras "Aukuras".

Sekmdienio pavakare dabartiniuose Klaipėdos universiteto pastatuose, kur tų įvykių metu buvo įsikūręs Prancūzijos XXI pėsčiųjų šaulių batalionas atidengta atminimo lenta, taip pat čia pristatyta paroda “Prancūzai Klaipėdoje 1920-1923 metais”, kuri supažindina su prancūzų administracijos darbu Klaipėdoje tais metais. Surengtas ir dar vienas baigiamasis koncertas garbingiausiems renginių svečiams ir organizatoriams.

Algis Vaškevičius

Paroda Pilies muziejuje

Klaipėdos pilies muziejaus konferencijų salėje sausio 15 d., iškart po iškilmingo renginio Skulptūrų parke buvo surengtas dar vienas paminėjimas ir atidaryta Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus parengta paroda „1923-ieji. Klaipėda ir Lietuva: istorija, politika, diplomatija“. Ji skirta Klaipėdos krašto prisijungimo prie Lietuvos šimtmečiui.

Susirinkusius sveikino Mažosios Lietuvos fondo ir tarybos JAV pirminkas kunigas V. Aušra.

Klaipėdos kraštas – 140 kilometrų ilgio, 15-20 km pločio ruožas palei Nemuno žemupį ir Baltijos jūrą. Kaip administracinis-teritorinis vienetas jis gyvavo nuo 1919 m. birželio 28 iki 1939 metų kovo 22-osios. 1925 m. gyventojų surašymo statistika teigė, kad krašte iš viso gyveno 141645 gyventojai, iš jų 45,2 proc. sudarė vokiečiai, 26,6 proc. – lietuviai, 24,2 proc. – „klaipėdiškiai“, 4 proc. kitų tautybių asmenys.

Šioje parodoje siekta ne tik išsamiai ir objektyviai pristatyti

1923 m. įvykius, įvertinti Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva aplinkybes, bet pateikti ir platesnį istorinį, kultūrinį kontekstą. Joje naudota ne vieną dešimtmetį įvairiuose Lietuvos ir Prancūzijos archyvuose, muziejuose, bibliotekose, privačiuose rinkiniuose kaupia dokumentinė, kartografinė, ikonografinė medžiaga. Dalis jos mažai žinoma ar pristatyta visuomenei pirmą kartą.

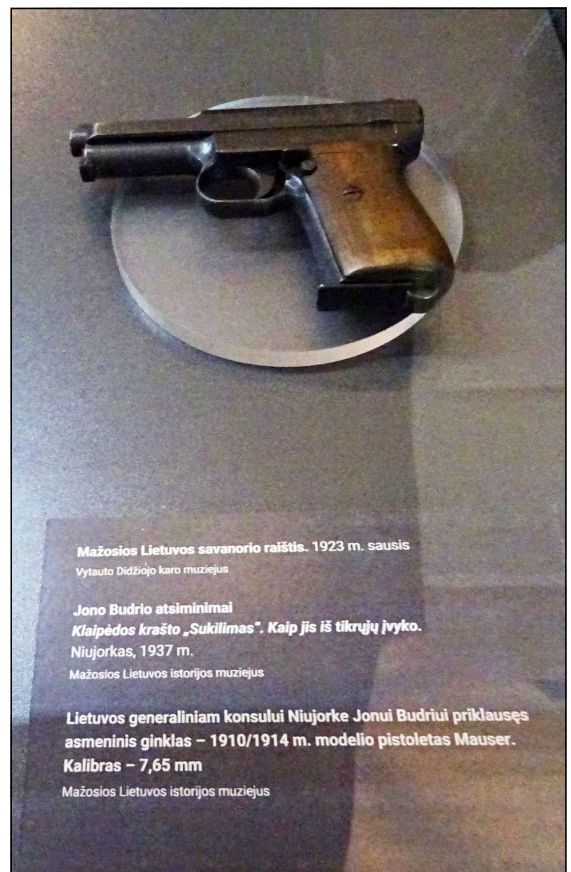
Joje yra ir ypatingi, išties išskirtiniai eksponatai – tai ir Tilžės Akto originalas, ir relikta iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus, Ypatingosios rinktinės karininkų 1923 m. sausio įvykių metu naudotas žemėlapis, sukilimo vado Jono Budrio asmeninis pistoletas bei 1937 m. užrašyti atsiminimai, unikalios nuotraukos iš prof. Domo Kauno rinkinio ir kiti.

Pristatydama šią parodą jos kuratorė, Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Istorijos skyriaus vedėja Zita Genienė sakė, jog keletas eksponatų yra atkeliavę ir iš Jungtinių Amerikos Valstijų. Ji dėkojo Lietuvos generalinio konsulato Niujorke darbuotojams, kurių dėka parodoje atsirado ir Klaipėdos sukilimo vado Jono Polovinsko-Budrio artefaktų. J. Budrys nuo 1936-ųjų iki savo mirties 1964 metais buvo Lietuvos ge-

neralinis konsulas Amerikoje, 1940-aisiais jam suteiktas Niujorko garbės piliečio vardas. Parodoje Klaipėdoje galima išvysti ir jo asmeninį pistoletą, taip pat 1937 metais užrašytus atsiminimus.

Šios parodos atidaryme kalbėjo ir specialiai į renginius atvykęs iš čia kilęs ir jau daug metų Čikagoje gyvenantis Mažosios Lietuvos tarybos ir fondo vadovas, kunigas ir poetas Valdas Aušra. Sveikindamas į parodą gausiai susirinkusius žiūrovus svečias sakė, kad jo senelis buvo šio sukilimo dalyvis, todėl kunigui buvo labai svarbu atvykti į minėjimą.

V. Aušra smulkiau pristatė, kokius darbus dirba jo vadovaujamas fondas bei informavo, kad Klaipėdos susijungimo su Lietuva 100-metis minimas ir Čikagoje, renginyje „Sielos“ galerijoje. Minėjime būta ir daugiau svečių iš JAV. Susirinkusius sveikino ir iš Amerikos atvykęs Pentagono specialiųjų operacijų skyriaus viršininkas pulkininkas Andrew Victor Jasaitis. Jis yra antros eilės Algirdo Jasaičio pusbrolis, o A. Jasaitis

Mažosios Lietuvos savanorio raištis. 1923 m. sausis
Vytauto Didžiojo karo muziejus

Jono Budrio atsiminimai
Klaipėdos krašto „Sukilimas“. Kaip jis iš tikrųjų įvyko.
Niujorkas, 1937 m.
Mažosios Lietuvos istorijos muziejus

Lietuvos generaliniam konsulai Niujorke Jonui Budriui priklausęs
asmeninis ginklas – 1910/1914 m. modelio pistoletas Mauser.
Kalibras – 7,65 mm
Mažosios Lietuvos istorijos muziejus

Parodoje – asmeninis sukilimo vado, Lietuvos generalinio konsulo JAV J. Budrio pistoletas.

buvo jausias Klaipėdos sukilime žuvęs šaulys – tuomečiam „Aušros“ gimnazijos gimnazistui žūtis dieną tebuvo 15 metų.

Taip pat parodoje rodomas 1923-aisiais sukurtas dokumentinis filmas „Klaipėdos atvadavimas. 1923 m. sausio 10–15 d.“ suteikia galimybę pamatyti unikalius sausio įvykių metu užfiksuotus vaizdus, o savo žinias lankytojai turi progą patikrinti virtualiaime žaidime „Klaipėda. 1923“. Ši paroda Pilies muziejuje veikė iki vasario 10 dienos, iki gegužės 14 d. ją galima apžiūrėti Vilniuje, Lietuvos nacionaliniame muziejuje. Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune ją bus galima apžiūrėti gegužės pabaigoje – birželį, Kėdainių krašto muziejuje – lieposrugpjūčio mėnesiais, vėliau dar Šiaulių „Aušros“ ir Šilutės Hugo Šojaus muziejuose.

Parodoje Pilies muziejuje – daug retų eksponatų.

Autoriaus nuotraukos

Algis Vaškevičius

Lauko parodoje – šimtmečio veidai

Klaipėdos Danės krantinėje jubiliejinių renginių metu buvo įrengta lauko paroda „Šimtmečio veidai“, kurioje – žmonės, fotografavęsi prie 1923 m. laisvės paminklo nuo 1925-ųjų iki mūsų dienų. Visi keturiolika parodos stendų sutalpino tikrai daug įdomių nuotraukų, kurias skubėjo pamatyti klaipėdiečiai ir miesto svečiai.

Lauko paroda sudaryta iš nuotraukų, kuriose matomi žmonės, nusifotografavę prie paminklo „Už laisvę žuvusiems. 1923 m.“ miesto kapinėse, vėliau – Skulptūrų parke.

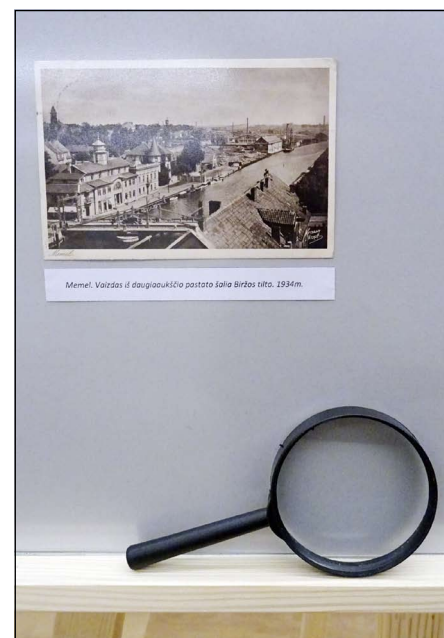
Klaipėdos miesto kapinėse yra palaidoti trys lietuviai sukilėliai, žuvę karinės operacijos metu, ir Andrius Martusevičius-Martus, po mėnesio miręs nuo plaučių uždegimo Kretingos ligoninėje.

Sukilėlių kapas Klaipėdoje yra simbolinė vieta, kur žmonės net ir sovietmečiu degdavo žvakutes, dėdavo gėles, taip išreiškdami pagarbą žuvusiems už Lietuvos valstybės idėją.

Parodoje, kuri veikia iki balandžio 1-osios eksponuojama 17 įspūdingiausių nuotraukų iš Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus archyvų ir miestiečių asmeninių albumų. Dalis nuotraukų surinkta bendradarbiaujant su dienraščiu „Vakarų ekspresas“. Nuotraukos pateiktos istorine seka – nuo 1923 m. iki mūsų dienų.

Per visą tą laiką, kol veikė ši lauko paroda ją aplankė ir nemažai klaipėdiečių, ir uostamiesčio svečių.

DŽ informacija

Senoji Klaipėda – tarpukario atvirukuose

Klaipėdos Imanuelio Kanto bibliotekos „Kauno atžalyno“ padalinyje sukakties dienomis nemažai lankytojų dėmesio sulaukė įdomi retų senųjų Klaipėdos atvirukų ir nuotraukų paroda iš bibliotekininko Artūro Kušnarenko asmeninės kolekcijos.

Joje buvo eksponuota 50 senovinių tarpukario laikotarpio atvirukų ir nuotraukų, kuriose – sustabdytas laikas. Šios parodos atidaryme buvo pristatyta miesto istorija, politinės aplinkybės, dabarties tendencijos, tekstai, rašyti ant atvirukų.

Pasak bibliotekininko A. Kušnarenko, „daugiausiai jų gauta iš Vokietijos, Italijos, Prancūzijos bei tokių egzotinių šalių kaip Čilė“. Daugiausia tai – tarpukario laikotarpio atvirukai, o seniausias jų yra iš 1913 metų.

Pirmasis atvirukas į kolekcininko rankas pateko prieš ketverius

Parodos Danės krantinėje fragmentas.

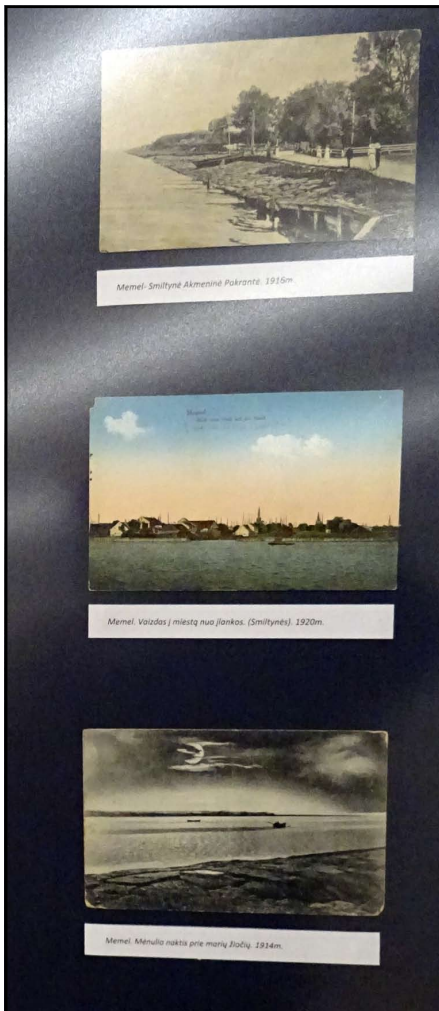
Algio Vaškevičiaus nuotrauka

metus. Jis sakė, kad juos rinkti pradėjo įkvėptas profesoriaus Liudo Mažylio atvirukų kolekcijos. Senieji atvirukai – brangūs, per mėnesį jų įsigyja vos kelis. Daugiausia atvirukuose – įrašai vokiečių, prancūzų kalbomis.

„Daugiausia tai buvo kareiviai, siuntę juos savo mylimosioms. Tai kažkokie pasakojimai apie miesto gyvenimą. Vienas atvirukas prancūzų kalba parašytas, ten pasakoja prancūzų kareivis savo žmonai, kad šiuo metu pasitraukė bolševikai iš Klaipėdos ir mieste tapo lengviau gyventi“, – teigė A. Kušnarenko.

Paroda skirta Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva šimtmečiui, tad lankytojai gali patyrinėti uostamiesčio istoriją: užfiksuoti pastatai, objektai, kurių seniausiai nebėra.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

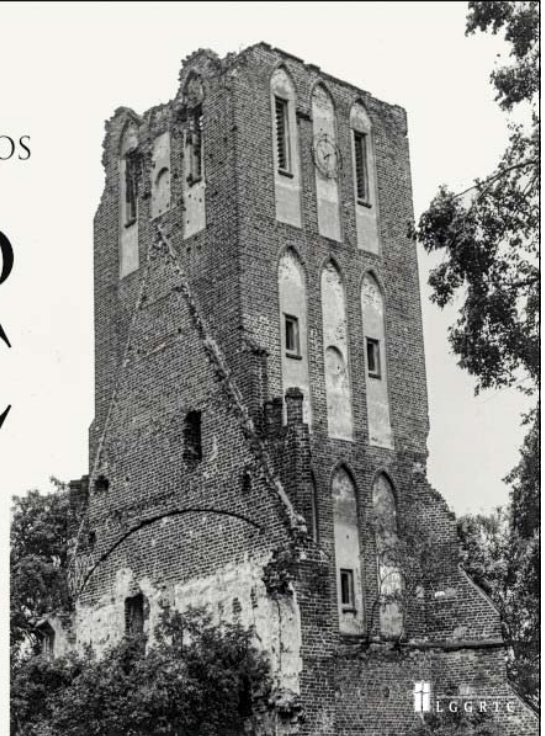
Amerikos lietuvio fotografijose – nykstantis Karaliaučiaus kraštas

LEONARDO SURGAILOS
FOTOGRAFIJŲ PARODA

NIEKIENO ŽEMĖ

SAUSIO 10–VASARIO 12 D.

TUSKULĖNŲ MEMORIALO
KONFERENCIJŲ SALĖJE
(ŽIRMŪNŲ G. 1F, VILNIUS)

Neseniai Vilniuje, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (LGGRTC) Tuskulėnų memorialo konferencijų salėje veikė Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenančio Leonardo Surgailos fotografijų paroda „Niekieno žemė“. Joje – dabar Rusijos Federacijai priklausančio Karaliaučiaus krašto vaizdai, autoriaus užfiksuoti maždaug prieš trisdešimt metų – 1988–1992-aisiais, kai iš viso buvo padaryta apie 500 nuotraukų ir 16 valandų vaizdo įrašų.

Minint Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva šimtmetį, Lietuvos Respublikos Seimas 2023 metus paskelbė Klaipėdos krašto metais. Šią visai šaliai reikšmingą sukaktį minėta paroda kvietė paminėti ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

Atidarant šią parodą gausiai su-

sirinkę svečiai sugiedojo Mažosios Lietuvos himną, o renginį vedė LGGRTC darbuotojas Gaudentas Aukštikalnis. Jos pristatyme dalyvavo tomis dienomis Lietuvoje viešėjęs iš JAV atvykęs Mažosios Lietuvos tarybos ir fondo ir vadovas, kunigas ir poetas Valdas Aušra, dailininkas, fotomenininkas Rimantas Dichavičius, šios parodos iniciatorius ir fotografo bičiulis, Lietuvių fondo atstovas Lietuvoje Leonas Narbutis.

Pasak Lietuvių fondo atstovo, pernai rudenį jis išgirdo, kad fotografas atvažiuos į Lietuvą, tad artėjant Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva 100-osioms metinėms ir kilo idėja tas nuotraukas parodyti Vilniuje. Spalį jie susitiko, aptarė parodos detales, suderino vietą ir vėliau ji buvo atidaryta.

Į parodos atidarymą taip pat buvo atvykę ir kalbėjo Mažosios Lietuvos istorijos ir lietuvių tauti-

nio atgimimo spaudos tyrinėtojas dr. Algirdas Matulevičius, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininkas Vytautas Povilas Šilas, kultūros istorikas, dėstytojas, rašytojas, radijo ir televizijos laidų vedėjas dr. Aurimas Švedas.

Nuotoliniu būdu iš savo namų San Francisko mieste į susirinkusius krepšius ir pats parodos autorius L. Surgaila, kuris dėkojo gausiai susirinkusiems jo darbų ir minčių pasekėjams ir gerbėjams bei sakė, kad Karaliaučiaus kraštas – tai griuvėsių poezija, Niekieno žemė, į kurią panašios nerasime visoje Europoje.

Parodos atidarymo metu kalbėta apie tai, kad šiandien dauguma Karaliaučiaus krašto gyventojų nieko bendra neturi su ta kultūra, kurios išpūdingi griuvėsiai vis dar tebestūkso ir mena šimtmečių istorijas bei senuosius šių vietovių gyventojus.

Po Antrojo pasaulinio karo krašte įsitvirtinę sovietiniai gyventojai gana greitai sugebėjo sunaikinti tai, ko per kelis šimtmečius nepadarė vokiečiai. Dabar, stebėdami karo veiksmus Ukrainoje, galime dar kartą įsitikinti, kas lieka po to, kai į miestą, šalį ar kultūrą ateina svetimšaliai okupantai su savo tvarka ir vertybių supratimu.

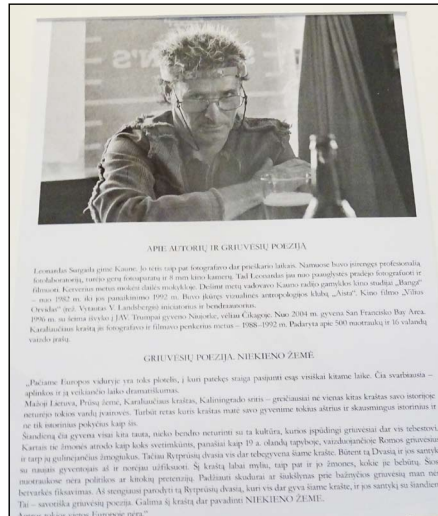
L. Surgaila gimė Kaune, jo tėtis taip pat fotografavo dar prieškarinio laikais. Namuose jis buvo įsirengęs profesionalią fotolaboratoriją, turėjo gerų fotoaparatus ir kino kamerų, tad sūnus Leonardas jau nuo paauglystės pradėjo fotografuoti ir filmuoti. Ketverius metus jis mokėsi dailės mokykloje, po to dešimt metų vadovavo Kauno radijo gamyklos kino studijai „Banga“ – nuo 1982 m. iki jos panaikinimo 1992-aisiais. L. Surgaila buvo įkūręs vizualinės antropologijos klubą „Aista“, jis yra kino filmo „Vilius Orvidas“ (rež. Vytautas V. Landsbergis) iniciatorius ir ben-

drautorius.

Į JAV su šeima fotografas išvyko 1996 metais. Trumpai gyveno Niujorke, vėliau persikėlė į Čikagą, o nuo 2004-ųjų gyvena San Franciske.

“Mažoji Lietuva, Prūsų žemė, Karaliaučiaus kraštas, Kaliningrado sritis – greičiausiai nė vienas kitas kraštas savo istorijoje neturėjo tokios vardų įvairovės. Turbūt retas kuris kraštas matė savo gyvenime tokius aštrius ir skausmingus istorinius ir ne tik istorinius pokyčius kaip šis.

Šiandieną čia gyvena visai kita tauta, nieko bendro neturinti su ta kultūra, kurios išpūdingi griuvėsiai dar vis tebestovė. Kartais tie žmonės atrodo kaip koks svetimkūnis, panašiai kaip XIX a. olandų tapyboje, vaizduojančioje Romos

APIE AUTORIŲ IR GRIUVESIŲ POEZIJĄ

Leonardas Surgaila gimė Kaune. Jo tėvas tapo fotografo dar prieškarinio laikais. Namuose buvo įrengta profesionali fotolaboratorija, turėjo geras fotoaparatus ir kino kameras. Tad Leonardas jau nuo paauglystės pradėjo fotografuoti ir filmuoti. Ketverius metus vadovavo Kauno radijo gamyklos kino studijai „Banga“ – nuo 1982 m. iki jos panaikinimo 1992 m. Būna įkūręs vizualinės antropologijos klubą „Aista“. Kino filmo „Vilius Orvidas“ (rež. Vytautas V. Landsbergis) iniciatorius ir bendraautorius.

1984 m. su tėtau įstoja į JAV. Trumpai gyvena Niujorke, vėliau Čikagoje. Nuo 2004 m. gyvena San Francisko Bay Area. Karaliaučiaus krašto fotografavimą ir filmavimą pradėjo netiesiogiai – 1988–1992 m. Padavėta apie 300 nuotraukų ir 10 valandų vaizdo medžiagą.

GRIUVESIŲ POEZIJĄ NIEKIEŅO ŽEMĖ

„Panašūs Europos valstybėms šio žemės pėdsakai, į kuriuos pats staiga pajūti kaip vėsiukai klame lauke. Čia svarbiausia – apšviesti ir už naują laiko dimensiją. Kaliningrado sritis – greičiausiai nė vienas kitas kraštas savo istorijoje. Tačiau Lietuva, Prūsijos žemė, Karaliaučiaus kraštas, Kaliningrado sritis – greičiausiai nė vienas kitas kraštas savo istorijoje neturėjo tokios vardų įvairovės. Turbūt retas kuris kraštas matė savo gyvenime tokius aštrius ir skausmingus istorinius ir ne tik istorinius pokyčius kaip šis. Šiandieną čia gyvena visai kita tauta, nieko bendro neturinti su ta kultūra, kurios išpūdingi griuvėsiai dar vis tebestovė. Kartais tie žmonės atrodo kaip koks svetimkūnis, panašiai kaip XIX a. olandų tapyboje, vaizduojančioje Romos griuvėsius ir tarp jų gulinėjančius žmogiukus, tačiau Rytprūsių dvasia vis dar tebe gyvena šiame krašte. Būtent tą Dvasią ir jos santykį su naujais gyventojais aš ir norėjau užfiksuoti. Šį kraštą labai myliu, taip pat ir jo žmones, kurie niekada nebūtų. Šiose nuotraukose nėra politikos ar kitokių pretenzijų. Padžiauti skudurai ar šiukšlynas prie

JAV gyvenančio fotografo L. Surgailos nuotraukose – negailestingai nykstantis Mažosios Lietuvos paveldas Karaliaučiaus krašte.

Autoriaus nuotrauka

griuvėsius ir tarp jų gulinėjančius žmogiukus, tačiau Rytprūsių dvasia vis dar tebe gyvena šiame krašte.

Būtent tą Dvasią ir jos santykį su naujais gyventojais aš ir norėjau užfiksuoti. Šį kraštą labai myliu, taip pat ir jo žmones, kurie niekada nebūtų. Šiose nuotraukose nėra politikos ar kitokių pretenzijų. Padžiauti skudurai ar šiukšlynas prie

bažnyčios griuvėsių man nėra bevartakės fiksavimas. Aš stengiausi parodyti tą Rytprūsių dvasią, kuri vis dar gyva šiame krašte, ir jos santykį su šiandiena. Tai – savotiška griuvėsių poezija”, – apie šią parodą teigia jos autorius.

Sovietiniais laikais fiksuoti to krašto kasdienybę buvo itin sudėtinga – tai buvo sukarinta zona, tad kamerą ir fotografą galėjo atimti dėl menkniekio. Sąjūdžio laikais L. Surgaila nusprendė, kad jau galima pamėginti organizuoti fotografijų ir kino „ekspediciją“. Jam pavyko gauti karinį žemėlapių su visais to krašto keliais ir miesteliais, tad orientuotis buvo lengviau.

Fotografas prisiminė, kad vietos gyventojai į jį su kolegomis tada žiūrėjo ir nustebę, ir susidomėję, nes Lietuvoje tuo metu prasidėjo Sąjūdžio judėjimas, vyko įvairūs antisovietiniai mitingai, o tame krašte galėjai matyti tik niūrų sovietinį realizmą.

Pasak Tuskulėnų rimties parko memorialinio komplekso darbuotojų, ši paroda susilaukė didžiulio dėmesio ir tapo bene labiausiai lankoma per pastaruosius metus. Kasdien joje lankėsi įvairūs žmonės, ateidavo ir nemažai vilniečių, ir miesto svečių, ir sostinėje gyvenančių ukrainiečių bei nuo režimo pabėgusių ir čia įsikūrusių baltarusių.

Visa sukaupta vaizdo medžiaga, minint Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva šimtmetį, dar šiomet, anot autoriaus, turėtų virsti dokumentiniu filmu.

Algis Vaškevičius

P.S. K. Donelaičio draugijos pirmininkas G. Skamaročius, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininkas Vytautas Šilas prieš parodą viešai išsakė nuomonę, kad nepadoru nuo seno lietuvių apgyvendintą bei išpuoselėtą kraštą vadinti „niekieno žeme“.

Po apdovanojimų.

Šaulių sąjungos išėivijoje apdovanojimai klaipėdiečiams

Vasario 23-ąją Klaipėdoje, Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje surengtos iškilmės, kurių metu dar kartą minėtas Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva 100-metis ir įteikti garbingi apdovanojimai.

Įžanginį žodį renginyje tarė ir 1923 metų įvykių istorinę raidą pristatė muziejaus direktorius dr. Jonas Genys. Lietuvos šaulių sąjungos išėivijoje (LŠSI) įsteigti Šaulių Žvaigždės medaliai buvo įteikti Klaipėdos krašto istorijos, kultūros ir atminties įamžinimo puoselėtojams Jurgiui Aušrai, architektui Adomus Skiesgelui.

Istorikė Zita Genienė buvo pagerbta už Mažosios Lietuvos (Tilžės) Akto originalo pristatymą visuomenei. Medaliai taip pat įteikti ilgamečiams patriotinio nakties žygio "Klaipėdos sukilėlių ke-

liais" organizatoriams Kęstučiui Trakimui ir Algirdui Grubliui.

Renginyje tylos minute buvo pagerbtas neseniai Amžinybėn išėjęs ilgametis Mažosios Lietuvos patriotas Petras Šmitas. Susirinkimo metu Lietuvos šaulių sąjungos Klaipėdos 3-ios (jūrų šaulių) rinktinės vadas Rolandas Lukšas tarė sveikinimo žodį nuo šios organizacijos ir pagerbė apdovanotuosius bei Mažosios Lietuvos istorijos muziejui įteikė vėliavą, kurią naktinio žygio dalyviai atnešė iš Kretingos į Klaipėdą.

100-ečio žygiui paminėti vėliava žygio išvakarėse buvo nuleista nuo Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus stiebo ir atvežta į Kretingą. Iš čia ji šaulių dėka keliavo į Klaipėdą.

LŠSI informacija ir nuotrauka

Ypatingas Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva minėjimas Amerikoje

1923 metų istorinių įvykių svarbą bei ypatingą reikšmę Lietuvos ekonominei, kultūrinei ir politinei raidai Jungtinėse Amerikos Valstijose, Čikagoje paminėjo ir Mažosios Lietuvos fondas ir draugija kartu su Lietuvos Respublikos generaliniu konsulatu Čikagoje bei Lietuvos šaulių sąjunga išėivijoje (LŠSI). Renginys vyko sausio 28 d. Lietuvių dailės muziejuje Pasaulio lietuvių centre.

Vakaras prasidėjo vėliavų įnešimu, susirinkusieji sugiedojo Lietuvos himną ir Mažosios Lietuvos himną „Lietuviais esame mes gimę“. Mažosios Lietuvos fondo ir draugijos pirmininkas kun. dr. Valdas Aušra pasveikino susirinkusiuosius ir žodį suteikė LR generalinei konsulei Čikagoje Sigridai Mulevičienei, kuri trumpai papasakojo Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva svarbą bei ypatingą reikšmę Lietuvos ekonominei, kultūrinei ir politinei raidai.

Ruošiant Klaipėdos sukilimą daug prisidėjo Šaulių sąjunga, o sukilimo vadu buvo paskirtas Lietuvos kariuomenės kontržvalgybos pirmininkas Jonas Polovinkas-Budrys. Konsulė pranešė, kad pradėta procedūra dėl J. Polovinko-Budrio palaikų perlaidojimo. Jis palaidotas Tautinėse kapinėse Čikagoje ir, vykdant jo testamen-

tą, ruošiamasi šiemet palaikus pervežti į Lietuvą.

Šaulių vardu su Klaipėdos krašto susijungimu su Lietuva sveikino gen. T. Daukanto jūrų šaulių kuopos vadas Vytautas Jurevičius. Scenoje pasirodė Mažosios Lietuvos folkloro ansamblio „Kuršių ainiai“ nariai Jolita ir Alvydas Vozgirdai ir Daiva Bielauskienė, kurie grojo savitais, žiūrovams dar nematytais šio krašto instrumentais – prūsiška arfa, bandolija.

Viešnia iš Klaipėdos dr. Kristina Blockytė-Naujokė skaitė pasakaitą „Šimtas metų kartu: Klaipėdos krašto praeities ženklai ir dabarties skambesys“, pažymėjusi, kad nors Klaipėdos krašto prisijungimo diena skelbiama 1923 m. sausio 15 d., visas susijungimo procesas nebuvo toks greitas – iki pat 1939 metų vyko ilgos diplomatinės kovos.

Vakare nemažai Mažosios Lietuvos fondo ir draugijos bei Šaulių sąjungos išėivijoje narių buvo apdovanoti Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva šimtmečio medaliu.

Susirinkusieji buvo pakviesti į Evos Labutytės (1938–2003) parodos „Prūsų ir Mažosios Lietuvos praeities ženklai“ atidarymą. Ją pristatė dailininkės sūnus Kęstutis Vanagas, priminęs, kad visas kūrėjos gyvenimas buvo skirtas Mažosios Lietuvos kultūrai, jos šviesuoliams ir prūsų istorinei atminčiai įamžinti. Savitą, simboliais pagrįstą, tragišką Prūsijos likimą dailininkė kūrė remdamasi senovės artefaktais: žemėlapiais, krikštais, runomis, archeologiniais radiniais, keramikos šukių ir papuošalų ornamentika.

Po parodos atidarymo visi dar neskubėjo skirstytis, bendravo ir džiaugėsi puikiai pavykusi renginiu.

Rengėjų informacija

Pagerbtas sukilimo vadas Jonas Budrys

Prie J. Budrio ir jo žmonos kapo.

Autoriaus nuotrauka

Amerikos lietuviai surengė ir dar vieną Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva 100-ųjų metinių paminėjimą Čikagoje. Jie rinkosi Lietuvių tautinėse kapinėse, kur amžino poilsio atgulė du kartus Vyčio Kryžiaus ordino kavaliarius, 1923 m. Klaipėdos žygio karinis vadas, Lietuvos kontražvalgybininkas, diplomatas, Niujorko miesto garbės pilietis pulkininkas Jonas Polovinskas-Budrys ir jo žmona Regina Kašubaitė-Budrienė, kuri buvo Lietuvos slaptųjų tarnybų, kontražvalgybos skyriaus bendradarbė.

Lietuvos diplomatas, J. Polovinsko-Budrio draugas Vaclovas Sidzikauskas JAV lietuvių dienraštyje „Draugas“ rašė: "Iš arti stebėjęs anais metais Klaipėdos laisvinimo vyksmą, aš galiu teigti, kad jei ne J. Budrys, jo drąsa, sumanumas ir ryžtas, tai kažin, ar tas Lietuvai gyvybinės reikšmės žygis iš viso būtų įvykęs ir pavykęs. O tatai galėjo nukreipti istoriją į priešišką Lietuvai kryptį".

J. Polovinskas-Budrys, kurio palaikai prieš beveik 59 metus atgulė Tautinėse lietuvių kapinėse

Čikagoje, norėjo būti palaidotas būtent Klaipėdoje. Šią velionio valią tam tikra prasme atspindi ir jo kapą ženklinantis paminklas, ant kurio iškaltas stilizuotas Klaipėdos herbas, tad tikimės ir viliamės, kad šiemet minint Klaipėdos krašto 100-ąsias metines jo ir jo žmonos palaikai bus pergabenti į Lietuvą ir garbingai su derama pagarba perlaidoti Klaipėdoje.

Šią pagerbimo ceremoniją organizavo Lietuvių šaulių sąjunga išėivijoje (LŠSI), Lietuvių evangelikų liuteronų Tėviškės parapija. Ceremonijoje kalbėjo šaulys V. Jurevičius, pagrindinis pranešėjas buvo šaulys Ernestas Lukoševičius, palaiminimą suteikė Tėviškės evangelikų liuteronų parapijos klebonas Liudas Miliauskas.

Po minėjimo kapinėse visi rinkosi Tėviškės lietuvių evangelikų liuteronų bažnyčioje, čia buvo pagerbta iš Kintų kilusi JAV lietuvė Gerda Gružienė, savo namuose netikėtai atradusi užrašytą maršą „Valio, Klaipėda“, skirtą kariškiui, Klaipėdos krašto vadovui J. Budriui Polovinskui (1889–1964).

Ernestas Lukoševičius

Parodoje – išsaugotas Rytprūsių lituanistinis paveldas

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje buvo eksponuojama paroda „Išsaugotas Rytprūsių ir Klaipėdos krašto lituanistinis paveldas – mokslui ir visuomenei“, skirta istoriko, teisininko, akademiko Povilo Pakarklio 120-osioms gimimo metinėms paminėti.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka saugo išskirtinį skaičių lituanistinių vertybių, parvežtų P. Pakarklio surengtų ekspedicijų į Karaliaučiaus bei Klaipėdos kraštus metu. Rankraščių skyriuje sudarytos kelios archyvinių dokumentų kolekcijos: „Klaipėdos krašto aktai“, rankraščių rinkinys „Borussica“, „Mažosios Lietuvos aktai“, Liudviko Rėzos fondas.

Dalis spausdintos medžiagos – Valenrodų (Wallenrodt), Gotholdo (Gotthold) ir kitų žymių bibliotekų knygos, XVI–XX a. Prūsijos karalių ediktai sukomplektuoti Retų spaudinių skyriuje. P. Pakarklio asmeniniame archyve išlikę Lietuvos istorijos šaltinių, tautosakos, ekspedicijų medžiaga, spausdintinio palikimo dalis.

Išsaugotos lituanistinės kolekcijos vertė yra neišmatuojama, pastaruoju metu ji sulaukia vis daugiau kryptingo mokslininkų dėmesio. Šia paroda buvo siekiama ne tik atskleisti P. Pakarklio išgelbėto lituanistinio paveldo įvairovę, bet ir parodyti jo svarbą dabarties tyrėjams. Parodos stenduose eksponuoti archyvinių dokumentų pagrindu parengti faksimiliniai leidiniai, šaltinių publikacijos, mokslinės studijos ir tyrimai.

Parodoje buvo eksponuojama keletas parvežtų žodžių, Mato

Pretorijaus veikalo „Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla“ („Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne“, XVIII a.) pabaigos nuorašo pagrindu Ingės Lukšaitės, Vilijos Gerulaitienės ir kitų parengtas leidinys (1999), 1591 m. Jono Bretkūno išleistas pamokslų rinkinys Postilė (2 d.) ir kiti.

Akademikas Povilas Pakarklis

Įdomus eksponatas – Christiano Ottero atminimų albumas. Jame yra anksčiausiai užrašyta lietuvių liaudies dainos melodijos dalis ir žodžiai „Ne wissi medžei Artojems priduoti“, kuriuos 1634 m. įrašė buvęs Karaliaučiaus universiteto studentas Bridžius Getkants (Frydrichas Gedkantas).

Ekspozicijoje be kitų svarbių dokumentų buvo pristatoma dalis ekspedicijų metu išgelbėtų XVI–XX a. Prūsijos karalių ediktų bei Karaliaučiaus universitete saugotų Valenrodų, Gotholdo kolekcijų spaudiniai. Pastaruoju metu Lietuvos ir užsienio įvairių sričių mokslininkai (istorikai,

lituanistai, kultūrologai, knygotyrininkai, menotyrininkai, muzikologai) vis labiau domisi Iš Karaliaučiaus krašto išgelbėtomis lituanistinėmis vertybėmis – tai liudija faksimiliniai leidiniai su komentarais, mokslinės studijos, straipsniai.

Antrajam pasauliniam karui baigiantis, iškilo Rytų Prūsijoje ir Klaipėdos krašte saugoto lituanistinių ir kultūrinių vertybių išlikimo klausimas. Teisės ir istorijos profesorius P. Pakarklis buvo vienas iš tų, kurį šis klausimas jaudino. Pakarklis žinojo, kur ir ko ieškoti: dar iki karo stažuotės Karaliaučiuje metu buvo susipažinęs ir išmanė pagrindinių Karaliaučiaus atminties institucijų fondus.

Jis parengė Lietuvos mokslų akademijai dokumentą „Lietuvių tautos kultūrinės vertybės Vokietijoje“, kuriame buvo išvardintos pagrindinės Karaliaučiaus institucijos – Prūsijos valstybinis archyvas Karaliaučiuje, Karaliaučiaus universitetas, Valstybinė biblioteka ir kitos Rytprūsių institucijos, kuriose prieš karą buvo saugomi Lietuvai svarbūs rankraščiai ir knygos.

Pakarklis ėmėsi iniciatyvos gauti iš valdžios leidimą vykti į buvusius Rytprūsius. Tiek valdžia, tiek Mokslų akademija sumanymui pritarė. 1945 metų rugsėjį buvo sudaryta 4 asmenų grupė, iš kurių vienas buvo Vilniaus universiteto dėstytojas kalbininkas J. Kruopas, du darbuotojai iš Maskvos ir ekspedicijos vadovu paskirtas Pakarklis, leidosi į ekspediciją. Ekspedicijos rezultatas – rasti Kristijono Donelaičio rankraščiai; Liudviko Rėzos rankraštis palikimas;

Kristijono Gotlybo Milkaus žodynas; Prūsijos karalių ediktai lietuvių kalba.

Antroji ekspedicija, kurios organizatoriai buvo Lietuvos mokslų akademija ir Vilnius universitetas, surengta 1945 m. gruodžio viduryje. Į ją vyko Pakarklis (grupės vadovas), Vilniaus universiteto dėstytojas pulkininkas B. Gertus ir tuometinis Lietuvos mokslų akademijos Centrinės bibliotekos direktorius J. Jurginis. Prie grupės prisidėjo pagalbininkai: K. Daukša, A. Bulota, D. Šteinbokas, J. Galvydis.

Kadangi nebuvo gauta leidimo iš Maskvos, knygos ir rankraščiai buvo renkami pusiau legaliai. Ir vėl paieškas vainikavo sėkmė – buvo rastas Jokūbo Brodovskio žodynas bei kitos vertingos lituanistinės medžiagos. 1946 m. gruodį Pakarklis buvo įgaliotas vykti į Tilžę ir Karaliaučių. Jam talkino Kauno Vytauto Didžiojo universiteto darbuotojai K. Jablonskis, L. Kumpikas, R. Dačinskas ir kiti.

1947 m. vasarą gausi lituanikos paieškų grupė paskutinį kartą lankėsi Karaliaučiuje, Tilžėje. Be minėtų ekspedicijų, 1946 m. birželį ir rugsėjį Pakarklis su Labrenčyte bei klaipėdiškių ir pagėgiškių grupe rinko leidinius ir rankraščius Klaipėdos krašte (Juodkrantė, Pervalka, Nida, Ventės Ragas, Sakučiai, Kintai ir Priekulė). Buvo atrinkta ir išgelbėta nemažai vertingų leidinių. Didžioji dalis išgelbėtos lituanistinės medžiagos pateko į Lietuvos mokslų akademijos biblioteką, dalis – į Vytauto Didžiojo universitetą Kaune ir jo Valstybinę centrinę biblioteką. Dalis jų yra patekusi ir į privačias rankas.

**Vrublevskių bibliotekos
informacija ir nuotrauka**

Karo lakūnas Erikas Mačkus

Prieš 120 metų, 1903 m. sausio 26 d. Stučiuose (Gelžinių vls., Klaipėdos aps.) gimė Erikas Mačkus, Lietuvos kariuomenės savanoris, pirmasis iš Klaipėdos krašto kilęs Lietuvos karo aviacijos lakūnas.

E. Mačkus augo gausioje ūkininkų Mikelio ir Marinkės (Dovilaitės) Mačkų šeimoje, kurioje didelė vertybe laikyta lietuviška spauda – knyga ir laikraštis. Tėvas Mikelis Mačkus (1864–1940) buvo Dievo žodžio sakytojas, greta ūkininkavimo vertėsi siuvėjo amatu; per Pirmąjį pasaulinį karą sudegus sodybai Stučiuose, įsikūrė Doviluose, po karo ėjo Dovilų seniūno pareigas.

Pradžios mokyklą E. Mačkus lankė gimtuosiuose Stučiuose, vėliau mokėsi Klaipėdoje. Baigęs vokiečių gimnazijos keturias klases ir Karo milicijos mokyklą (III laida), – tebegriaudžiant Pirmajam pasauliniam karui, kuriame žuvo du vyresnieji broliai iš tėvo pirmos santuokos su Marinke Jurgaityte, – dar būdamas nepilnametis, 1918 m. sausio 20 d. savanoriu įstojo į Vokietijos kariuomenę, tarnavo pėstininkų pulke, kovėsi Vakarų fronte, buvo sužeistas durtuvų kautynėse antrajame Marnos mūšyje.

Po karo grįžęs į gimtinę E. Mačkus apie metus talkino tėvų ūkyje Doviluose, o 1920 m. lapkričio 22

d., perėjęs sieną į Didžiąją Lietuvą, stojo savanoriu į kuriamą Lietuvos Respublikos kariuomenę, buvo paskirtas 1-o savanorių pulko 7-os kuopos eiliniu. 1921 m. lapkričio 13 d. perkeltas į Kauno komendantūrą, toliau lavinosi lankydamas Suaugusiųjų kursus. 1922 m. lapkričio 9 d. įstojo į Karo mokyklą. 1923 m. sausį dalyvavo Klaipėdos krašto sukilimo operacijoje.

1924 m. rugsėjo 27 d. baigęs Karo mokyklą (VI laida) jaunesniojo leitenanto laipsniu, E. Mačkus buvo paskirtas į 7-ąjį pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pulką 2-os kuopos jaunesniuoju karininku. 1925 m. sausio 6 d. perkeltas į 6-ąjį pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulką 2-os kuopos, vėliau mokomosios kuopos jaunesniuoju karininku. 1925 m. gegužės 29 d., eidamas tarnybinės pareigas (pulko budėtojas) prie Lenkijos sienos, buvo sunkiai sužeistas – Alytuje iš pasalų užpultas jodamas per tiltą, peršauti plaučiai.

1925 m. rugpjūčio 25 d. E. Mačkus buvo paskirtas į Karo aviacijos mokomąją oro eskadrilę ir rugsėjo 21 d. priimtas tikruoju aviacijos kursų klausytoju. Kursus sėkmingai baigė 1926 m. birželio 26 d. ir liepos mėnesį buvo paskirtas į 3-ią eskadrilę oro žvalgu. 1926 m. spalio 1 d., pačiam prašant, išleistas į atsargą. 1927 m. vasario 17 d. vėl buvo priimtas į karo aviaciją 3-ios eskadrilės oro žvalgu. 1927 m. liepos 20 d. baigęs pilotų kursus, paskirtas 4-os oro eskadrilės karo lakūnu. Po devynių dienų su lėktuvu LVG C VI nukrito, sunkiai susižeidė, iki spalio 1 d. gydėsi pietų Prancūzijoje. 1927 m. spalio 14 d. paskirtas 1-os eskadrilės Aukštojoje Fredoje, Kaune, karo lakūnu. Eskadrilėje visą laiką skraidė čekoslovakišku vienviečiu naikintuvu Letov Š-20 „Šmolek“.

1928 m. Erikas Mačkus apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dešimtmečio ir Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorio medaliais.

Nuo 1929 m. sausio 16 d. Erikas Mačkus buvo eskadrilės adjutantas ir raštvedys, 1929 m. lapkričio 23 d. pakeltas į aviacijos vyresnius leitenantus. 1930 m. jam suteiktas II eilės karo lakūno vardas. 1931 m. sausio 1 d. pagal Karininkų laipsnių įstatymą vyr. leitenanto laipsnis pakeistas į leitenanto.

1930 m. balandžio 16 d. vyr. leitenantas E. Mačkus buvo perkeltas ypatingų reikalų karininku prie Vyriausiojo kariuomenės štabo viršininko ir paskirtas Lietuvos karo atašė Vokietijoje Kazio Škirpos (1895–1979) adjutantu Berlyne. Šias pareigas ėjo iki 1931 m. balandžio 1 d.

1931 m. gegužės 1 d. leitenantas E. Mačkus grįžo tęsti tarnybos karo aviacijoje Kaune, čia 1931 m. gegužės 12 d. jam suteiktas I eilės karo lakūno vardas.

Klaipėdiškis lakūnas E. Mačkus buvo gerbiamas tarnybos draugų ir kraštiečių, laikytas vienu gabesniųjų ir drąsesniųjų to meto lakūnų, turėjęs nemažą skraidymo patirtį. Pasakojama, kad praskrido po Aleksoto tiltu Kaune, o skrisdamas pro tėviškę, apsukdavo kelis ratus virš Dovylių ir mamai išmesdavo puokštę gėlių.

Lietuvos karo aviacijos lakūnas Erikas Mačkus lėktuve Letov Š-20

Per savo tarnybą E. Mačkus patyrė keturias sunkias avarijas, paskutiniai dvidešimt aštuonerių lakūną ištiko netrukus po grįžimo į karo aviaciją, artėjant numatyti vestuvių datai...

1931 m. gegužės 16 d., šeštadienį, apie 11 val. karo lakūnas E. Mačkus iš Kauno aerodromo lėktuvu Letov Š-20 išskrido vykdyti patruliavimo užduoties bei lavinti lakūno sugebėjimų, atliekant skraidymo pratimus. Lėktuvui pakilus maždaug į 1,5–2 km aukštį, ties Veiverių miesteliu, Skriaudžių kaimu, spėjama, sugedo lėktuvo variklis. Lakūnas sklęsdamas bandė lėktuvą nutupdyti, tačiau aplinkui nebuvo patogios vietos.

Netoli Marijampolės plento, kur nukrito lėktuvas, iš vienos pusės buvo pelkė, o iš kitos – grioviai ir krūmokšniais apaugusi vietovė. Pastebėjęs aikštelę, bandė atlikti posūkį, kurio metu lėktuvas pateko į suktuką ir nevaldomas nukrito, šonu rėždamasis į žemę. Pirmasis į nelaimės vietą atskubėjo aviacijos ltn. Jonas Adomaitis, tačiau lakūną ltn. E. Mačkę rado nebegyvą po lėktuvo nuolaužomis.

Karo lakūnas ltn. E. Mačkus iškilmingai palaidotas Kauno miesto kapinių šiaurinėje dalyje, karių evangelikų sektoriuje. Karstas į kapines iš aviacijos dalies vežtas specialiai parengtu katafalku – lėktuvu. Kapą žymėjo tradicinis karo aviatorių kryžius iš dviejų sukryžiuotų propelerių. Senosios Kauno kapinės sunaikintos 1959 m., sovietų okupacijos metais.

Lakūno žūties 80-osios metinės 2011 m. gegužės 15 d. buvo iškilmingai paminėtos Dovylių evangelikų liuteronų bažnyčioje sekmdienio pamaldose (kun. Liudvikas Fetingis). Po pamaldų ant 1995 m. giminės susigražinto Mačkų namo Lašupio g.4, priešais bažnyčią, buvo atidengta Eriko Mačkaus atminimo lenta.

Minėjimo metu E. Mačkaus garbei lėktuvu virš Dovylių sklandė Šilutės aeroklubo pilotas Ramūnas Jurkštas. Jis metė gėlių puokštes, kaip tai darydavo įžymusis doviliškis. Tais pačiais metais Klaipėdos rajono savivaldybės tarybos sprendimu Eriko Mačkaus vardu pavadinta gatvė Dovylių miestelio pakraštyje. Dovylių etnokultūros centro atstovai užsiminė, kad apie Mačkų giminę derėtų išleisti knygą...

2016 m. liepos 6 d. Dovyliuose švenčiant Lietuvos Valstybės dieną, prisimenant E. Mačkaus žūties 85-ąsias metines, jį skrydžiu pagerbė doviliškis Dainius Zokas.

Švenčiant Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį, 2018 m. lapkričio 8 d. Dovyliuose šalia skulptūrinės kompozicijos „Dovilano žvaigždė“ Lietuvos šimtmečio ažuolyno parke pasodintas E. Mačkaus atminimo ažuolas. Vardiniais ažuolais čia taipogi pagerbtas Dovylių evangelikų liuteronų parapijos ilgamečio kunigo Ferdinando Radtkės (1866–1939) ir tautodailininko Vytauto Majoro (1930–2006) atminimas.

Kęstutis Pulokas

Maironio lietuvių literatūros muziejuje pristatytos naujai išleistos Vydūno knygos

Sausiui baigiantis Maironio lietuvių literatūros muziejuje Kaune įvyko Vydūno knygų „Apie gyvenimą ir sveikatą“ ir „Kaip tapti saulėtu žmogumi“ pristatymas, kuriame dalyvavo šių knygų sudarytoja Rima Palijanskaitė, taip pat etnologas Aleksandras Žarskus, o jį vedė Juozo Tumo-Vaižganto buto-muziejaus edukatorius Remigijus Jakulevičius.

Vydūnas (1868–1953) yra laikomas žymiausiu sveikos gyvenamosios žinovu ir propaguotoju Lietuvoje. Nuo pat vaikystės dažnai sirgęs ir visai gydytas, nuo 16 metų turėjęs plaučių kraujavimą ir jaunystėje pasveikęs nuo tuomet beveik nepagydomos ligos, jis jautėsi esąs skirtas patarti kitiems, „kaip sveikatą auginti ir tvirtinti“. Mąstytojas yra pabrėžęs: „Kad žmonės gyventų, kaip to reikalau-

ja gyvybės dėsniai, jie būtų sveiki ir jiems nereikėtų gydytojų ir vaistų.“

Pernai išleistoje 160 puslapių knygoje „Apie gyvenimą ir sveikatą“ publikuojami Vydūno tekstai apie žmogaus prigimtį, gyvenimą ir sveikatą, meilę, lyčių kultūrą ir šeimą, savimone, darną ir kitus žmogaus sveikatai svarbius gyvenimo aspektus.

Taip pat pristatyta ir kita panašios apimties R. Palijanskaitės parengta Vydūno knyga „Kaip tapti saulėtu žmogumi“, kurioje spausdinami Vydūno tekstai, nagrinėjantys jauniems žmonėms, o taip pat jų ugdytojams ir visuomenei aktualias temas – gyvenimo ir savęs (savo esmės) pažinimą, savojo pašaukimo atradimą ir sėkmingą veikimą, saviugdą ir tobulėjimą, asmenybės darną ir kt.

Knygos sudarytoja R. Palijanskaitė papasakojo, kad jos susidomėjimas Vydūnu, jo asmenybe ir kūryba buvo likimo lemtas žingsnis. Kai pradėjo rengti knygas, tas darbas labai įtraukė, ji ieškojo vis naujų tekstų, nes „Raštuose“ sutilpo tik dalis jų, o Vydūno rašyta publicistika yra pabirusi įvairiuose periodikos leidiniuose – laikraščiuose, žurnaluose ir anksčiau nebuvo sutikta į viena vietą bei išspausdinta.

„Nemažai jo tekstų buvo spausdinti Tilžėje ir atvežti į Lietuvą, leidžiant šias knygas. Jis intensyviai rašė visą savo gyvenimą, tad tekstai išsibarstę ir Tilžės lietuvių spaudoje, ir vėliau jau gyvenant Detmolde Vokietijos spaudoje, ir Australijos lietuvių spaudoje, ir kitur. Tad teko perversti kalnus lietuvių išėivijos spaudos, kurią man pavyko rasti, ieškoti tų tekstų, paruošti ir sudėti į knygas“, – pasakojo ji.

Pasak sudarytojos, ypatinga knyga yra „Apie tikėjimą“, nes čia publikuojami nedaug kam matyti Vydūno tekstai, yra ne tik publicistikos, bet ir jo laiškų, nors didžioji jų dalis dar yra nepasiekiamo. R. Palijanskaitė sakė, kad tai sunkus, daug pastangų ir laiko reikalaujantis darbas, net pats Vydūnas yra prisipažinęs, kad jo kalba, nors ir tikrai sudėtinga šių dienų skaitytojui, nebuvo labai gera ir prašęs ją pataisyti.

„Reikia fanatiškumo, kad tuo užsiimtum, bet džiugina, jog tos knygos suranda savo skaitytojus, pirmieji jų tiražai greitai ištirpo. Iš viso esu parengusi apie dešimt Vydūno knygų, tą darbą dirbu nuo 2004-ųjų, kai pasirodė pirmoji, ir atvirai pasakysiu, kad tai reika-

Etnologas Aleksandras Žarskus ir Rima Palijanskaitė.

Muzikinį foną sukūrė Laura Lukenskienė.

lauja labai daug jėgų ir darbo, tad dabar net nežinau, ar dar imsiuosi naujų leidinių sudarymo. Jeigu tokios knygos dar būtų sudaromos, tai jos galėtų vadintis “Apie moterį” ir “Apie tautą”, – teigė R. Paljanskaitė.

Pasak jos, turbūt nėra klausimo, kurio Vydūnas nebūtų aptaręs ir daugelis jo minčių yra aktualios ir mūsų dienomis, jis kalba apie

konkrečius dalykus. Paskutiniaisiais savo gyvenimo metais jis rašė ir vokiškai, norėdamas, kad tie jo rašiniai pasiektų kuo platesnį skaitytojų ratą.

“Kartu norėčiau paneigti ir tebesklandanti mitą, kad Vydūnas, būdamas 17 metų pakeitė gyvenimo būdą, tapo vegetaru, nes apie tai perskaitė daug spaudos ir studijavo vedas. Niekio panašaus nebuvo, neradau užuominų apie tai, vegetarizmu jis anksčiau nesidomėjo, bet jį išbandė ir jo sveikata pagerėjo”, – sakė knygų sudarytoja.

Renginyje savo ilgomis išvalgomis pasidalino etnologas A. Žarskus, vadinęs Vydūną didžiu dvasios mokiniu, taip pat čia sveičiavęsis Lietuvos sveikuolių sąjungos Kauno skyriaus ilgametis pirmininkas Petras Sventickas pasidalino prisiminimais, kaip Vydūno išmintis padėjo ugdyti Lietuvos sveikuolių vertybes. Pertraukėlėse skambėjo Mažosios Lietuvos liaudies dainos, kurias atliko kanklininkė, etnomuzikologė Laura Lukenskienė.

Algis Vaškevičius

Renginys sudomino nemažai žiūrovų.

Autoriaus nuotraukos

Paminėtos 155-osios Vydūno gimimo metinės

Kovo 9-ąją Pagėgių savivaldybės Vydūno viešosios bibliotekos Vilkyškių filiale organizuotas kraštotyris-literatūris rytmetis, skirtas Mažosios Lietuvos rašytojo, dramaturgo, publicisto, filosofo, chorvedžio, švietėjo, kultūros ir visuomenės veikėjo Vydūno 155-osioms gimimo metinėms, Tarptautinei gimtosios kalbos dienai ir Lietuvių kalbos dienoms paminėti. Renginyje dalyvavo Pagėgių savivaldybės Johaneso Bobrovskio gimnazijos 5 klasės mokiniai su lietuvių kalbos mokytoja metodininke Rima Navickiene bei lietuvių kalbos vyresniąja mokytoja Asta Dapšiene.

Vilkyškių bibliotekos bibliotekininkė Laima Norbutienė skaitė ištraukas iš Vydūno rašytinio palikimo, kuriomis rašytojas pabrėžia gimtosios kalbos svarbą. Ji priminė mokiniams, kad lietuvių kalbos dienų tikslas – stiprinti lietuvių kalbos mokymosi motyvaciją, didinti lietuvių kalbos prestižą, prisidėti prie lietuvių kalbos sklaidos pasaulyje. Renginio metu diskutuota apie gimtąją kalbą, kaip tautos išlikimo pagrindą. Diskusijų metu prieita prie išvados, kad valstybė ir tauta negali egzistuoti be savo gimtosios kalbos. Vėliau penktokai skaitė savo kūrybos ketureilius ir lietuvių rašytojų eilėraščius apie Lietuvą, knygą ir pavasarį.

Renginio pabaigoje bibliotekininkė visus apdovanojo saldžiomis dovanėlėmis, pažymėtomis gražiu lietuvišku žodžiu „Ačiū“.

Laima Norbutienė,
Pagėgių savivaldybės Vydūno viešosios bibliotekos Vilkyškių filialo bibliotekininkė

Vydūno 155-osios gimimo metinės – kitaip

Prisimenant ir pagerbiant Vydūno dainų švenčių tradicijas Kintų Vydūno kultūros centras kovo 22-ąją pakvietė visus į tautišką vakaronę, kuri surengta prisimenant ir pagerbiant Vydūno dainų švenčių tradicijas. Joje dalyvavo Kintų šokių kolektyvo „Kintai“ moterų šokių grupė „Kanarėlės“, merginų šokių grupė „Kaitra“, vyresniųjų šokių grupė „Kintai“ (vadovė Asta Gužauskienė), Kintų pagrindinės mokyklos šokių kolektyvo „Deima“ 1-4 ir 5-10 kl.

grupės (vadovė Simona Venckienė), 4 klasės tautinių šokių grupė (šokio mokytoja Lina Linkė) ir svečiai iš Šilutės - folkloro ansamblis „Verdainė“ (vadovė Regina Jokubaitytė).

Kolektyvai atvykusiems į „Vakaronę“ tėveliams, broliams, sesėms, močiutėms dovanojo dainas, šokius, linksmą nuotaiką, įtraukdami juos į šokių, ratelių kūrimą, pakviesdami kartu padainuoti. Pasak Vydūno, „draugiškas pasilinksminojimas“ ir „pasilaigymai“ tikrai įvyko. Kas norėjo kjas miklinti, tie ir prizų gavo, kas nenorėjo, tiesiog smagiai žiūrėjo.

Rengėjų informacija

Ritos Tarvydienės nuotrauka

Netekome Elenos Galdikienės

Elena Daukšytė-Galdikienė (1926.02.16 – 2023.03.27) gimė ir augo Marijampolės krašte. Baigė Marijampolės progimnaziją, vėliau Alytaus žemės ūkio mokyklą. Jai teko patirti pokario darbus kolūkyje, kuriame vyravo vagystės, betvarkė, socialinė įtampa - pokario metus pergyvenę supranta tai. Tokioje aplinkoje prisitaikyti nepavyko, bet tai Ją, kaip žmogų užgrūdino.

Draugės pakalbinta, 1954 m. atvyko pas ją į Gumbinę (dab. rus.

Gusev). Čia buvo daug lietuvių, su vienu jų, atvykusi iš Žemaitijos, susituokė, užaugino sūnų Algirdą.

2019 metais Elena Daukšytė-Galdikienė buvo apdovanota Kristijono Donelaičio atminimo medaliu „Širdings brolau“ už ilgametį Kristijono Donelaičio atminties ir aplinkos puoselėjimą, įnašą 1993 m. kuriant lietuvių draugiją ir jos ansamblį „Nadruva“ Gumbinėje, už kūrybą ir surengtus koncertus bei lietuvių kultūros puoselėjimą Karaliaučiaus bei Suvalkų kraštuose ir Lietuvos Respublikoje, lietuviškos spaudos platinimą, renginių organizavimą.

Mūsų kraštietė išreiškusi pageidavimą atgulti gimtinės žemėje, bet dabartinė situacija taip sudėliojo, kad ji buvo palaidota Gumbinės kapinėse.

Pokalbis su Elena Galdikiene buvo spausdinamas žurnalo „Donelaičio žemė“ 2020 metų 1-ajame numeryje. Ją prisiminsime kaip nuoširdžią ir energingą Lietuvį bendruomenės sielą, kultūros kūrėją ir puoselėtoją, šiltą ir svetingą žmogų.

Gintaras Skamaročius

Kristijono Donelaičio draugijos pirmininkas

Elena Galdikienė (antra iš dešinės) su ansambliu „Nadruva“ 1994 m. Vilniuje, Pasaulio lietuvių dainų ir šokių šventėje

Atsisveikinant su Petru Šmitu

Vasario 10-ąją netikėtai mirė menotyrininkas, Mažosios Lietuvos bičiulis Petras Šmitas. Mirtis jį ištiko netikėtai, autobusu vykstant į parodos atidarymą. Liepą jam būtų sukakę 82-eji.

Menotyrininkas P. Šmitas galėtų būti garbingai tituluojamas Klaipėdos meninio gyvenimo metraštininku. Jis buvo sukaupęs didžiulį žinių ir fotografijų bagažą, parašęs ne vieną dešimtį straipsnių apie uostamiesčio daile, skaitęs paskaitas studentams ir visuomenei.

P. Šmitas buvo ir aktyvus visuomenininkas, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos Klaipėdos krašto pirmininkas. Jo ir bičiulių dėka uostamiestyje atsirado ne viena šio krašto žymiesiems visuomenės veikėjams skirta atminimo lenta. Jam sovietmečiu buvo tekę dirbti Klaipėdos miesto kultūros paminklų apsaugos inspekcijos viršininku. Klaipėdos regioniniame valstybės archyve yra jo 1974 m. rašyti raštai, kuriais prieštarauta tuo metu brandintai idėjai nugriauti rotušės pastatą.

Žemaitijoje tarp Skuodo ir Mošėdžio esančiame Simaičių kaime gimęs P. Šmitas per savo gyvenimą patyrė ir šilto, ir šalto – darbavosi durpyne, paskui, su tėvais persikėlęs į Klaipėdą, įsidarbino Baltijos laivų statykloje. Dar studijuodamas Telšių dailės technikume jis mokytojavo, buvo ekskursijų vadovu. Vilniaus dailės institute įgijęs menotyrininko diplomą, tvirtai įleido šaknis uostamiestyje.

Nuo 1970 metų P. Šmitas dirbo Kultūros paminklų apsaugos inspekcijos Klaipėdos padalinėje vyresniuoju architektu, inspektoriumi, vėliau ir viršininku. Jo karjera nutrūko, kai reaguodamas į visuomenės nuomonę, pasiprie-

Menotyrininkas P. Šmitas daug savo aktyvaus gyvenimo metų skyrė Mažosios Lietuvos problematikai.

šino sovietinių valdininkų sumanymui nugriauti vertingą kultūros ir istorijos paminklą – seniausios Rytprūsioose gaisrinės pastatą uostamiesčio miesto centre. Jis esą trukdė viešbučio statybai. Klaipėdos vaikų dailės mokykloje P. Šmitas daug metų ugdė jaunuosius menininkus.

Buvo vadinamas uostamiesčio dailės metraštininku – savo straipsniuose, fotografijose menotyrininkas fiksuodavo svarbiausius kultūros įvykius, bendravo su menininkais, skaitė paskaitas studentams, plačiai visuomenei. Jį labai domino moderniosios skulptūros parko uostamiestyje kūrimo procesas, simpoziumai.

Nuo pat jaunystės su fotoaparatu nesiskyrusio P. Šmito nuotraukose įamžinti ryškiausi Klaipėdos meno ir kultūros veikėjai, surengta ne viena portretų paroda. Be jo autoritetingo žodžio, taiklių pastabų neišsiverdavo meno gale-

rijos, pristatydamos įvairių žanrų kūrinius ir jų autorius. Išrinktas Mažosios Lietuvos reikalų tarybos Klaipėdos krašto pirmininku P. Šmitas ir toliau rūpinosi kultūros paveldo vertybių likimu, jų apsaugos reikalais.

Puikus organizatorius mokytojas uždegti ir sutelkti bendraminčius, ragindavo juos nepamiršti šiam kraštui reikšmingų istorinių datų, Martyno Mažvydo, Kristijono Donelaičio, Liudviko Rėzos, Vydūno, Ievos Simonaitytės, kitų iškilių asmenybių. P. Šmito ir jo bendražygių dėka Klaipėdoje atminimo lentomis su bareljefais įamžinti prieš šimtmetį mažlietuvių valią prisijungti prie Didžiosios Lietuvos išreiškusių Tilžės Akto signatarų Martyno Jankaus, Jono Vanagaičio, Jurgio Lėbarto, Jurgio Arnašiaus, Valterio Didžio, kitų žymių kraštiečių vardai.

DŽ informacija

